

Poština plačana v gotovini.

ŽIVLJENJE IN SVET.

Ustanovitelj skavtov Baden-Pavel

Tedenska revija

Štev. 2.

Ljubljana, dne 13. julija 1928

Leto II.
Knjiga 4.

K. Przerwa-Tetmajer

Orlice

Iz poljščine preložil Al. B.

Konec.

Vse je šlo po redu. A prigodilo se je, da so šli ob lepem vremenu v neko vas ropat. Medtem pa je zapadel sneg in za njimi je ostala sled. Ljudje so se napravili, da bi jih zasledovali po sledih, pa je prišel grozen vihar, ki je drevesa preobračal, zato so se vrnili. Samo neki drzen strelec iz Slavkova se je odločil, da pojde. V tej nameri so ga še okrepile stopinje, kajti nekatere stopinje so bile moške, druge pa drobne, ženske. Mož in tri ženskel Za sv. Martinal Kaj to more biti? Celo ženske so postale roparice? Ničesar ni vedel o Kopinjskem in njegovih hčerih, a sodil je, da je ta vihar tudi to tolpo gotovo kje zadržal. Vzel je puško in sekuro in je šel.

Čeprav je vihar metel sneg, vendar ni izgubil stopinj. Šel je kakor za divjim merjascem ali za medvedom. A tisti, ki so bežali, niso ostali na cesti. Šli so čezdalje više v gore. Bili so zviti, porazgubili so se v rušju in vsak je šel zase.

«Sneg bi nas utegnil izdati,» je rekel Kuba Vodak. «Plen moramo vzeti iz skrivališča, potem pa pobegnemo tja, odkoder smo prišli.»

Skrbelo ga je, kako bodo prišli po snegu naprej. Teško je reči, kako so prišli čez pod Litvorovo. Vedel je za prehod za Gerlahovskim Ščitom, kjer je bilo bolj zložno, a treba je bilo iti okrog Ščita in se spustiti dol nad Veliko Dolino. Zadeli bodo ob zasledovalce, ako jim slede. Ako so se razpršili, bo slabo zanje.

«Se bomo pa bili,» pravi Roža.

Razkropili so se med rušjem, da bi zmešali stopinje, pri koči pa so se imeli sniti. Potem bi na nič ne čakali, naj bo, kakor hoče, ponoči pa bi posamežno šli odtod. Ako bo to šlo, potem naprej k Veliki Dolini, ako ne pojde, potem bi se previdno zopet sestali v gozdih in po njih pod Tatrami prodirali k nizkim soteskam, k Oravskim Tatrarn, h Krivanu. Ponoči jih ne bodo zasledovali. Samo da bi v gozdu ne zablodili. V tem se je stari Kuba zanašal na Rožo.

«Ta si povsod zna pomagati!» se je tolažil.

Kar se je tikalo Rože, se je zanašala, da bo sama trem kos: dvema s pištolarji, tretjemu s cjupago.

«Kaj pa, če bi tudi drugi imeli orožje?»

«Naj ga le! Še ne zmenim se, na svojo se zanašam.»

Medtem si je slavkovski strelec izbral možko sled in je šel samo za njo. Prišel je na kamenito ravnico nad jezercem, kjer ga je bilo lahko videti iz koč pri jezercu.

Kopinjski ga je opazoval s hčerami. Čudili so se, da ne prihaja več ljudi. Odložili so se, da bodo do smrti branili svoje imetje. Ali naj izgube to, kar so si pridobili tako krvavo? S krvavimi rokami in nogami, včasi brez strehe nad glavo, med skalami oprezujoči kot divja zver, potem, ko so se tolikokrat izpostavili nevarnosti, da jih ujamejo, da jih usmrte, po tolikih prestanih viharjih in mrazovih?! Ali so zato prestali vse to, da jim kdo vzame krvavi plen, krvavo lastnino? Ali je kdaj kateri gospodar, kakšen bogati Pavlica, Hovanjec ali Para potil toliko potu kot oni, se je toliko pehal in trudil? Celo Vikta je stiskala v rokah pištolo, dasi se jih je daleč vedno bala.

A nihče več se ni pokazal nad jezercem, tisti človek, ki je prišel, očitno zelo spehan, se je nekaj časa razgledoval, ko pa ni ničesar opazil, je sedel pod veliko skalo, se s hrbtom uprl vanjo, gledal okrog, pušil iz pipe in zaspal. To je bilo razločno videti.

Zdaj sta se Roža in Ulka z noži prikradli k njemu.

Trdno je spal.

«Ubijva ga,» je pošepetala Roža.

«Ne! Zveževa ga! Pove nama, ali nas iščejo.»

«Prav praviš. A s čim ga zveževa?»

Ulka je za hip pomislila.

«S kočmajkami!»

Slekli sta kočmajki in jih zvili.

«Nož mu nastavim na grlo, ti pa veži!» pravi Roža.

Pod nožno ostrino se je zbudil strelec, a se ni ganil, samo oči je odprl. Nožno ostrino je čutil v koži na gol-tancu. Ulka mu je zvezala roki na hrbtu s kočmajkama.

«Ali sta hudiča?» je rekel, ko mu je Roža nož potegnila iz kože.

«Hudičal! Pojdit!»

«Pa se bom iztrgal.»

«Poskusil!»

In Roža mu je zopet nož pritisnila na grlo.

«Pojdit!»

Privedli sta ga v kočo.

Začudil se je in prestrašil.

Pred njim je stal star dedec, zarasel kakor les, črn kakor šota, samo lase je imel bele kakor siv mah na smreki. Pri njem dekle, mlado, komaj dorastlo, s pištolo v roki, poleg njega dve mladi beštiji, bujni, taki kakor dve lipi. S kočmajkami sta ga zvezali in v kočo pripeljali. V koči stanujejo, to se vidi, saj je tudi nekaj posode tu.

Grozno se je čudil.

Stari Kuba je preudarjal: «Da bi se izgovarjali, da mi ne ropamo? Zakaj? Verjel bi ne, zato ne sme živ odtod.»

«Ali nas iščejo?» je vprašal.

«Povej po resnici!» je rekla Roža in se z ostrino noža dotaknila njegovega obraza.

«Odnehali so. Burja jih je prisilila, da so se vrnili.»

«Dobro. — A s čim sta ga zvezali? S kočmajkami?»

«Da.»

«Dobro. To je treba popraviti.»

Strelcu so noge in roke zvezali z vrvjo, mu zavezali usta, da bi ne kričal.

Stari Kuba je premišljeval: «Ali ga ubijemo pri priči, ali pa ga prisilimo, da bo nosil plen, dokler bo mogoče, in ga potem ubijemo.» Odločil se je za to. Mračilo se je že in nihče ni prišel. Ponoči ne bo nihče hodil sem po svetem, spolzkem in mehkem snegu. Si cer pa je gotovo veter zavel vse stopinje. Od severa se je privalila čez vrhove gosta, temna megla.

Kubi Vodaku se je zdelo bolj varno, da gredo okrog Garluhovskega Ščita, nego mimo Liptova k nižjim soteskam. A ni se snominjal, kje bi šli čez prelaz pod Garluhovskimi turnjami, da bi ne prišli v prepad.

«Pazite nanj!» je rekel. «Jaz pojdem pogledat, kod naj hodimo. Ako ponoči ne bo tema, bomo hodili ponoči. Ako bo preveč tema, pojdemo ob zori. Slaba je, ker se megla vali.»

«Glejte, da kam ne zaidete, oče.»

«Polagal bom kamenje za znamenja. Človeka ta megla vsega zmeša. Nor postane.»

«Hitro se vrnite.»

«Samo da pogledam. Ne pa pazite na tega človeka!»

«O! Bomo že gledale nanj! Hitite, oče, kar vam sapa da!»

«Hitim.»

In je odšel.

Dekleta so nekaj použila. Vikta je strelcu odvezala usta in mu dala jesti.

Drzen človek je bil to, pričel se je šaliti. Sam iz sebe se je delal norca, češ, da se je dal ženskam prijeti.

«Kaj pa boste počeli z mano?»

«Razvezemo ti noge, ti pa nam boš pomagala nositi naropani plen. Potem te ubijemo. Oče so tako določili.»

«Pa me menda vendar ne boste ubile?»

«Izdal bi nas.»

«Ne bom vas, Prisegam.»

«Kakor bodo oče rekli, tako bo.»

Ko ga je bila Vikta nasitila, mu je Ulka prinesla kozarček žganja in ga mu držala k ustom. Roža je takoj nato vstala in prinesla vina.

Vikta mu je ruto položila pod glavo, Roža pa mu je drugo potisnila za hrbet. Ulka je takoj nato vstala in mu z očetovim kožuhom pokrila noge, da bi mu ne bilo mraz. Ust mu niso več zavezale. Rekle so, naj jim kaj pove. Poslušale so. Ako je ta vprašala, če bi rad jedel, je takoj druga hitela z vprašanjem, če bi rad pil; tretja pa se je kujala.

Od začetka so resno gledale nanj. Potem pa so spogledovale druga drugo, če druga tega ne vidi. Kadar so se z očmi ujele na njegovem obrazu, so zardele. Bil je mlad, kakih pet in dvajset let star. Lepo vzrastel, drzen fant, po lovsko oblečen, je imel svetlo, mlado brado, na kratko ostrizeno, in modre oči.

Megla se je valila čezdalje gostejša. Nagibalo se je že k večeru. Tekale so ven zdaj ta, zdaj druga. Oče se še ni vrnil. Čakale so, da je prišla noč.

Napravile so ogenj, ker so bile prepričane, da jih nihče ne zasleduje in ker bi v taki megli ne bilo videti niti ognja, niti dima. Strelcu so dobro pri-trdile vezi ter polegale okrog ognja spat, imejoč strelca med sabo. Usta so mu zopet zavezale. Oče je bil tako ukazal.

Ko se je Roža prebudila, ni bilo več megle, ampak jasna noč. Nad jezercem črne turnje, jezerce kakor prepad. Mesec je svetil na nebu; bilo ga je pol.

Tiho, vse tiho.

Roža je dvignila glavo z ležišča in se ogledala. Strelec je ležal kakor prej, z enim bokom proti ognju, na drugi strani Ulka, pri nogah Vikta. Roža mu je bila pri glavi. Zdelo se ji je, da se Ulka samo dela, kakor bi spala, in da je Vikta glavo nagnila, ko jo je ona dvignila. Zdelo se ji je, da sta obe sestri dosti bliže strelca, nego takrat, ko sta šli spat.

Tudi ona se je pritisnila bliže k njemu.

Počasi se je pričela stiskati k njemu, a tudi Ulka je delala tako, ker sta se dotaknili; Roža s koleni ob njeno glavo.

Roža je zadremala.

Čez nekaj časa se zbudi; vidi, da so njena kolena odmaknjena in Ulki uprta ob pleča. Ulka se je bila popolnoma stisnila med njo in strelca. Dvigne glavo: Vikta se stiska k strelčevim nogam.

Strelec spi, ali pa se tako dela.

Rožo je to zbudilo.

«Zakaj se prerivaš?» je rekla Ulki: «Proč se pomaknil!» in jo je sunila v ramo.

«Pa se ti odmaknil!» je odgovorila Ulka.

Obmolkneti. Nekako hropenje se je Roži izvilo iz prsi. Tudi Ulka sope, da ji kar piska v nosu. Nobena ne reče nič, a druga drugo odrivata. Roža Ulko v rame, Ulka Rožo s pleči ob kolena. Odtisnili bi se radi.

Vikti pa plameni v nedriju. Tiho kot gad se zvija strelcu k nogam, bliže in bliže. Sliši, kako pravi Roža:

«Ne tišči! Odmakni se, kjer si bila!»

«Pa se ti odmaknil! Saj sem tam, kjer sem bila!»

«Ni res! — Meni je mraz!»

«Prideni na ogenj!»

«Sama priloži!»

Obmolkneti.

«Jaz te bom!» pravi čez nekaj časa Roža.

«Ali pa jaz tebe!» odgovori Ulka.

Zopet obmolkneti. Hropi sta obe, Vikti se je zdelo, da sta zaspali. Tudi ona je zadremala. Odpre oči in se čudi: Ulka se nagiba čez strelca, skoro ležeč drži roke preko njega.

Nekaka besnost popade Vikto. Vzravna se na kolena in krikne:

«Ulka, kaj delaš?»

Ta hip se prebudi tudi Roža in se tudi vzravna na ležišču.

Ulka ne izpusti strelca. — Sestre strme druga v drugo,

«Ulka!» se oglasi Roža grozeče,

«Kaj?!» odgovori Ulka in glas se ji trese v prsih.

«Ti?!»

«Kaj?»

«Boš pustila?»

«A ti?»

«Kaj si hotela?»

«A ti?»

«Jaz sem ga zgrabila!»

«Jaz pa povežala!»

«Ali si ga hotela razvezati?»

«Kaj pa bi ti rada? In če bi ga tudi razvezala, kaj potem?»

«Moj jel!»

«Tako, kakor moj!»

«Tvoj?»

«Pa ga mi vzemi!»

«Če bom hotela...»

«Ali pa jaz...»

«Ti?»

«Morda ti?»

Približali sta se z obrazi druga drugi. — Vikti se je zdelo, da si grozita z zobmi, tako blizu sta si bili.

«Proč!» krikne Roža in zgrabi strelca za rame.

«Ti proč!» odvrne rezko Ulka in zgrabi strelca čez pas.

V žaru ognja je opazila Vikta nekaj stekel srd na Rožinem obrazu. Roža plane na noge, sune Ulko, da se opoteče, zgrabi strelca pod pazduho in ga dvigne od tal, kakor bi ga hotela potegniti proč. Za hip se je zdelo Vikti, da bo Ulka planila na Rožo, a se je bržkone bala. Le z vso silo je odrinila Vikto. Vikta se je ob tem udarcu opotekla, potem pa se je besno vzravnila. Ko je Ulka zgrabila strelca za noge nad kolena, da bi ga iztrgala Roži, ga je Vikta, sama ne vedoč, kaj dela, slepa od razburjenosti, objela nad kolena. Pričeli sta se rvati, trgati, vsaka proti sebi. Iz zavezanih strelčevih ust se je izvilo hropenje; od kraja je hotel kričati, potem pa je bilo vidno, da stoka. Ulka, najmočnejša, ga je z vso silo vlekla za noge k sebi. Vikta ji je nehote pomagala. Že sta bili Rožo potegnili k sebi za korak, za dva, za tri.

«Čigav bo?» je zajčala Ulka.

Roža se je z nogo hotela upreti ob kamen, a se ji ni posrečilo.

Sestri sta jo zopet za dva koraka potegnili k sebi. Zdaj pa je zakričala:

«Tu ga imate!» In z naporom vseh sil je strelčevo telo potegnila k sebi in z vso močjo udarila s strelčevo glavo ob ogel kamena. Grozen stok se je od-

zval izpod zavezane rute,

Vse na okrog je brizgnila kri in mo-
žgani.

Telo, izpuščeno iz Rožinih rok, je
padlo tudi Ulki in Vikti iz rok. Z gro-
zo so ga izpustile.

«Ubila si ga!» je siknila Vikta.

«Ubila!» je ponovila Ulka.

«Ubila!» je odgovorila Roža. «Zdaj
je vajin!»

Uprla se je s hrbtom ob kamen, pri-
pravljena za boj.

Vikta je pokleknila poleg ležečega
strelca in mu snela prevezo z ust.

Zastokal je, a slabo, kakor z zad-
njim vzdihom. Ulka je skočila po nož
in prerezala konopce, s katerimi je bil
zvezan. Zganil se je in izdihnil.

«Ubila si ga!» je zašepetala Ulka.

«Ubila si ga!» je ponovila Vikta.

Klečali sta pri njem, ena s prevezo v
roki, druga z nožem, obe obrizgani s
krvjo.

Roža se je obrnila proč, je za hip
stala nepremično, potem pa je pričela
s palico razgrebati ogenj. Ostala so
samo tleča, ožgana polena in oglje.
Nastala je tema.

Ta hip se je slišal zunaj glas starega
Kube: «Hej! Hej! Haul!»

«Oče gredo!» je zatrepetala Ulka.

«Ali ste tu? Čemu razmetavate
ogenj?» je zaklical Kuba.

Bližajoč se je govoril: «Megle so me
prehitale, mislil sem, da me bo konec.
Ves sem bil omamljen. Hodil sem ka-
kor slepec. Zaneslo me je nekam v
žlebove, da sem že mislil, da tam osta-
nem. Nič ni bilo videti, vsenaokrog sa-
ma megla. Sami angeli so me odnesli
s tistih turenj. Zašel sem, vse se je
vrtelo okrog mene... Ali je kdo tu?
Za božjo voljo! Kaj pa je tu, za vra-
ga?» Stopil je bliže in je videl v mese-
čini na tleh strelca nepremičnega, z raz-
vezanimi rokami in nogami.

«Kaj se je zgodilo? Ali ste oneme-
le?»

Zgrabil je suhljad, pripravljeno za
ogenj, jo užgal in se ozrl.

«Glavo ima razbito! Za Božal Kdo
je to storil? Ali se je razvezal in je
hotel uiti?»

Pogledal ga je natančneje in govoril
sam pri sebi: «Obleko ima raztrgano,

udarjen je z glavo ob skalo. Preveze so prerezane, niso razvezane.»

Obrne se k hčeram: «Ve ste ga raztrgale kakor orlice?»

Dekleta so molčala.

«Kaj si napravil? Sam se vendar nisi udaril ob skalo in padel tudi nisi od kod? Ni odkod. Kaj si storil?»

Dekleta so molčala.

Kuba Vodak je bil navajen strogo nastopati v rodbini, zato je jezno lopnil z nogo in srdito kriknil: «Ali boste povedale, mrcine, ali ne?»

Hčere so stale okrog in molčale. Roža je gledala očeta bistro z odprtimi očmi, Ulka je obračala obraz v stran, Vikta pa si je konec predpasnika vtaknila med zobe in povesila glavo.

Kubo je minila potrpežljivost, pograbil je krepelece in skočil k Vikti.

«Ali boš povedala, ali ne? Mrcina grdal!»

Vikta se je prestrašila, se zavarovala z roko in strahoma kriknila:

«Ubile smo ga!»

Kuba Vodak je obstrmel, kakor bi ga bilo nekaj iz tal zgrabilo za pete. Za hip je stal nem, potem pa je zaklical z grozo:

«Ve ste ga ubile?»

«Ubile!» je ponovila Vikta in v strahu naglo pristavila: «Roža ga je ubila.»

Kuba se od strahu ni mogel zavestiti.

«Kako sem se prestrašil!» je rekel. «Ubile ste ga? A zakaj? Zakaj? Ali si je sam prerezal spono in je hotel uiti? Ali se vas je hotel lotiti? Saj je bil vendar zvezan! To je grozno! Ali pa ste ga same razvezale?»

«Me, — a že mrtvega,» je rekla Vikta.

Kuba Vodak je strmeč odprl usta.

«Človek bi znorel!» je rekel. «Torej ste ga zvezanega mučile do smrti?»

Dekleta so molčala.

«Zakaj?»

Roža je pričela gledati v tla. Ulka se je še bolj obrnila v stran, Vikta pa je zopet vzela ogel predpasnika v usta in povesila glavo. Kuba Vodak je stal pred njimi in jih gledal po vrsti ob svitu meseca, ki je bil stopil iz teme in visel na pobočju batižovječkih skal.

«Ali ste ga hotele snesti, ali kaj?» je rekel čez nekaj časa. Strmel je vanje. «Hm,» je rekel, «kaj vas je tako sram? Glave povešate, ne morete me pogledati iz oči v oči... Ej!» je znova zaropotal v jezi. «Tako mi vse povejste, ali pa vas, Bog mi je priča, na me

stu pobijem!» Zgrabil je za sekuro v besnem srdcu. Vikta in Ulka sta od strahu odskočili, čeprav Kuba niti za korak ni stopil proti njim, Roža pa je rekla z glasom, v grlu stisnjenim: «Ugrabititi sta ga mi hoteli! Moj je bill! Zato!»

Kuba je zopet obstrmel. «Ugrabititi?» je ponovil. «Kako to? Tega ne razumem... Kako ugrabititi? Zakaj?»

«Ulka se je k njemu stiskala,» je rekla Roža.

«Vikta tudi!» je rezko kriknila Ulka.

«Roža tudi!» je vzkipela Vikta užaljena.

«Obe sta se stiskali k njemu,» je rekla Roža.

«Ti tudi! Še bolj!» sta vzkliknili obcnem Ulka in Vikta.

«Ti si se prva stisnila!» je kričala Ulka.

«Ti si se!» pravi Roža.

«Ti si ga prijela pod pazduho!»

«Ti pa za nogel!»

«Vikta tudi!»

«Jaz samo zato, ker sta ga vedve vleklil!»

«Ti! Ti si prva lezla k njemu!» je kriknila Roža.

«Res je!» se je odrezala Vikta.

«Ona!» je kriknila Ulka, kažoč na Vikto.

«Kaj šel!» se je branila Vikta. «Ti si se naslanjala nanj, ne jaz!»

Kuba Vodak je poslušal in se nemo čudil. Zdaj pa je naglo dvignil glavo, se pripognil in se pričel smejati: «Hahahaha!» da se je razlegalo po temni dolini okrog jezera.

«Hahaha!» se je smejal Kuba Vodak. «Za vraga! Hahaha! Torej ste ga hotele med sabo raztrgati? Za pet ran! Počil bom! Varujte me, angeli božjil... Počil bom od smeha, Hahaha!... V bokih me boli! Na vero! To je že od vraga!... Aj! Hahaha! — Hahaha!»

Sedel je na kamen in stokal od smeha.

«Seveda, seveda...» je pričel govoriti z glasom, ki ga je sekal smeh, «seveda... po vrsti. Seveda... ko bi ga bile raztrgale na kose... pa bi še ne imela vsaka dovolj... nobena... Ena bi imela glavo... haha! haha! Druga noge... tretja... haha!... Počil bom!... Počil bom! Hahaha! Hahaha!...» Smejal se je, da se je nagibal z ene strani na drugo.

Roža ga je gledala divje s široko odprtimi očmi. Ulka je obraz zopet obračala proč, Vikto pa je prevzel očetov

smeh, da je pričela čudno, a ne s svojim smehom rezgetati.

Ko se je bil Kuba nasmejal, si obrišal solze, si popravil pas na trebuhu in si lase z roko nazaj počesal z ram, je vstal s kamena in pričel govoriti z glasom, ki še ni bil ustanovljen: «Nu, dekleta... a zdaj je dan... trepa bo bežati... pričeli nas bodo iskati... so nas že zasledili... lovčevu sled bodo hitro našli... pojdimo, da se kje s kom ne srečamo...»

Pogledal je na strelca. — «Ej! Dober bi bil ta lovec za nošnjo... Pa se je že zgodilo!... Zdaj si moramo sami kako pomagati... Hitrol! Hitrol! Zganite se!»

Dekleta so pričela delati kot ogenj. Najbolj jim je bilo všeč, da je oče misli od strelca že obrnil drugam. Kuba Vodak pa se je medtem, ko je skledal in vezal plen, smejal in dražil hčere: «Le počakajte, počakajte malo!... Saj ste iz capkovskega rodu!... Vse

Capkule so na moške, kakor mačka na slanine!... O hej! Le počakajte! Samo da pridemo dol!... Zdaj ste brhke, rejene!... Da bi se le mene, starca, ne lotile! Hahaha!» In zopet se je spustil v smeh, da je za hip nehal vezati. «Vraga ste snedle!» je rekel. «Marsikaj sem slišal na svetu, kaj takega pa še ne. Res, da ne! A zdaj hitimo!»

«Jed vzemite s sabo, dekleta!» je rekel, ko je bilo vse pripravljeno. — «Ti, Ulka, le vzemi, ker rada ješ. Nu, pojdimol!»

Stokal je pod svežnjem, tudi hčere so stokale, ko so si druga drugi nakladale na pleča. Ze so hoteli oditi, ko je stari Kuba hipoma obstal in rekel: «Bogme! Ta bi nam dal!»

Potem je hitro snel sveženj s hrbta, stopil k ubitemu strelcu, ga obrnil na tleh in mu pod lopatico zasadi nož v srce.

«No, zdaj pa hitimo, kar sapa dal!»

John Dyneley Prince, poslanik Zedinjenih držav ameriških v Beogradu

Prosveta prenavlja ameriški narod

Nekaj o osnovnih in srednjih šolah ter vseučiliščih v Zedinjenih državah

družabni duh onemogoča vsako temeljitost, ker po njegovem mnenju neskončni vrtimec, ki vedno razsaja v popolnoma demokratski deželi, škoduje razvitku zbranega in stalnega narodnega naziranja.

Ako mislimo na nepopolno demokratsko državo, tedaj moramo priznati, da je ta izjava resnična, ker se v takem primeru združijo vsi mogoči vplivi, da preprečijo vsako razboritost in razmišljanje. V sredini take zmede seveda ne bi bil mogoč kakršenkoli koristen in stalen prosvetni sistem. Na primer v demokraciji, ki še ni dosegla svojega najvišjega razvoja, se mora narod neprestano zanimati za probleme gospodarske in politične organizacije, za praktično uporablanje osnovnih načel in posebno za nove življenske okolnosti. Čim pa se taka demokratska država učvrsti, ko se splošno družabno življenje ustali na zdravih izročilih, tedaj moramo upati, da se razvije boljši in stalnejši duh, ki naj vpliva na celotno družbo.

Leta 1831. je posetil sloveči francoski popotnik De Tocqueville Zedinjene države, da prouči našo tedanjo demokracijo. Ta učenjak je napisal, da demokratski

Ko je De Toqueville videl Ameriko, je bila čisto nova država, bila je bolj ali manj še neurejena, naroda še ni dobil svojega določnega obličja, ker so bile nove ideje še v borbi s starimi izumirajočimi izročili. Skratka, De Tocqueville je videl Ameriko prej nego se je bila razvila, prej nego je postala država, kakršna je danes.

Zgodovina naših mnogih velikih vseučilišč je morebiti najboljši dokaz moje trditve, da smo danes razvit narod, ki ni čisto materijalističen. Značilno je pripomniti na tem mestu, da je ena najbolj priljubljenih strok v vseh naših vseučiliščih modroslovje. — Stroka, ki jo tako pogostoma žigosajo kot nepraktično in brezkoristno. Dejstvo je, da so profesorji modroslovja na naših najboljših vseučiliščih, — n. pr. v Harvardu, Kaliforniji, Kolumbiji, Newyorku, naredili iz teh zavodov velika središča čisto teoretičnega raziskavanja. Poleg tega imamo mnogo tisoč mladeničev in mladenk, ki študirajo veliko predmetov iz čisto teoretičnega stališča, kakor n. pr. politično ekonomijo, pravniške nauke, matematiko in druge znanstvene stroke.

To značilno hotenje povdarjam predvsem zato, da bi izbrisal tisti neosnovani pojem, češ, da se ameriški narod zanima zgolj za materijalistične reči in da razmišlja edino o vsakdanjih dobičkanosnih vprašanjih. Seveda, ne moremo zanikati, da imamo tudi danes mnogo in še preveč ljudi, ki se še niso naučili, da bi razlikovali med pravimi duhovnimi vrednotami in sedanjim materijalnim sijajem. Razume se, da večina naroda v novi deželi najprej zahteva praktičnih stvari; prav zaradi tega naš narod dostikrat prerad sledi demagogom, ki histerično branijo nevarne zamisli. Ali v tem primeru obstoji nekaj, na kar se lahko sigurno zanesemo. Veliki ameriški narod dobro razume svojo lastno silo, razen tega ima zelo zdravo pamet; dostikrat pa ni dovolj izravn, da bi vedno pazljivo razsojal in bi tako pravilno ocenjeval darove kulturnega življenja. Vendar sedaj naše šole in posebno naša vseučilišča iščejo pota in način, da bi popravila ta značilen nagib. Prizadevajo si, da podučijo naše ljudstvo, ki je nekoliko raznovrstno in po nekaj raznobarvno, da naj ne leti k vsakemu divjemu ognju, ki se narodu predstavlja v čarobni svetiljki kakega šarlatana, da ga vodi po nevarnih stezah. Poglavitni cilj naših vseučilišč je, da odgojijo narod na

vse mogoče načine, ne samo z mehaničnim poukom, nego tudi s pravniško izobrazbo. Hočemo, da poučujemo narod ne samo z dejstvi in metodami, nego — in to je poglavitno — tudi z zdravim in nenevarnim razmišljanjem. *Priznavamo, da je prosveta edino sredstvo zoper politične in gospodarske zmote.*

Mogoče nj boljšega dokaza za to, da je narod dosegel možnost neodvisnega mišljenja kakor je značaj vseučilišča in njegov vpliv na ljudstvo. Ako so ne samo profesorji, nego tudi oni, ki težijo za akademsko častjo, res uravnoteženi in napredni, ako v vseučilišča zahajajo študenti iz vseh narodnih slojev, ako so vsi poklici pristopni na vseučiliščih izobraženim ljudem, potem smo lahko sigurni, da je narod na pravilnem potu, da ustvarja stalno družbo in popolno življenje, utemeljeno na izkušnji, a ne na nagonu in ničevni čuvstvenosti. Dejstvo, da naš ameriški narod ni na slabem potu, moramo pripisati izključno vplivu naše vseučiliške delavnosti.

Naš sestav smo bolj ali manj usvojili po evropskem vzoru. Na splošno daje odlične rezultate. Vendar v stvari obstoji nevarnost, ki onemogoča sposobnost naših vseučilišč, namreč začasna nesposobnost naših pripravnih šol. Ne trdim, da vse te šole niso koristne, ali dejstvo je, da premnoge od njih nimajo stroge pripravne vzgoje. Študenti, ki pridejo k profesorjem na vseučilišča, ne razumejo nobene metode razmišljanja, to se pravi: ne umejo študirati. Priznati moram, da je v zadnjem času ta nedostatek po največ izginil, ker je kakovost šolskih učiteljev in učiteljic sedaj na mnogo višji stopnji nego je bila n. pr. pred desetimi leti. To poboljšanje je nastalo kot posledica dejstva, da je naš narod razumel, da je treba sposobne šolske učitelje boljše plačevati. Preje so učitelji in učiteljice dobivali samo zelo majhno nagrado za svoje težko delo, zato mladi ljudje niso marali za ta poklic, ki od njega niso mogli živeti. Posledica take neumne politike je bila, da šolski učitelji in učiteljice niso bile osebe prve vrste, ki bi mogle pripraviti dijake za neodvisno delavnost znanstvenega dela na vseučilišču. Sedaj je, kakor sem že rekel, položaj v tem pogledu mnogo boljši in profesorji na vseučiliščih nimajo več neizvežbanih študentov.

Zanimivo je v zvezi s tem opozoriti na dejstvo, da je pravopisni sistem angleškega jezika, kakor se to dogaja sedaj,

velika zapreka za razvoj naše prosvete. Ako se morajo dijaki v šolah učiti pravopisa vsake besede v svojem lastnem jeziku, — in to morajo delati še sedaj, — tedaj je naravno, da mora tako razsipanje moči zaustavljati razvoj duševnih sil. Vi, Jugoslovenci, ki imate skoro popolnoma logičen pravopis, si ne morete predstaviti, kaj to pomeni. Sedaj se je izdelal nov načrt, da se dijakom v šolah utrjuje spomin s sorodnimi idejami in sugestijami, ali ta metoda ni popolnoma primerna. Z druge strani so mnogi predlagali, da naj se sestav našega pravopisa preosnuje ali k nesreči je tradicija močnejša od razuma; narod še ne želi zamenjave starega sestava s popolnoma novim pravopisom.

Naš narod je sedaj priznal, da so pripravne šole srce prosvete, ki razliva kri znanosti po vseh delih velikega narodnega telesa. Jaz pripisujem to poboljšanje predvsem vzgoji samih šolskih učiteljev in učiteljic v naših vseučiliških poljudnih letnih tečajih, ki so sedaj ustanovljeni na vseh velikih vseučiliščih. Taki tečajji se imenujejo »University Extension Courses«, kar pomeni: tečajji za razširjanje (ekstenzijo) izključno znanstvenega in čisto teoretičnega univerzitetnega dela. To je — moremo reči — pridodano delo, v stvari čisto šolsko delo. Tako delo, ki bi ga tukaj pri vas upravljali samo na visokih šolah, opravlja na tisoče mladih ambicioznejših učiteljev na korist narodnemu razvoju.

V vseučilišču Columbia, kjer sem bil mnogo let profesor, obstoji velik pedagoški oddelek, ki je določen izključno za vzgojo šolskih učiteljev in učiteljic. Tudi New York University ima drugo, toda manjše vzgajališče v velkemu mestu; slični oddelki in zavodi za pomoč učiteljem in učiteljicam obstojijo tudi na drugih vseučiliščih.

To smotreno pripravljanje učiteljev in učiteljic je bilo zelo koristno, celo bolj koristno nego so letni tečajji, ker se učitelji v takih zavodih naučijo pedagoških načel in ta načela donajajo svojim šolskim dijakom, ki se na tak način učijo bolj zdrave in uspešne metode. V Ameriki se je razvijal sestav prosvete zelo različno od evropskega. Naša tako zvana višja vzgajališča, to so zavodi, ki izpopolnjujejo šolsko delo, so dvojni. Imamo najprej »Colleges« — za ta izraz ni primerne besede v slovenskem jeziku — in tudi prava vseučilišča, taka kot vaša tukajšnja. Ameriški »College«

je prvi korak v univerzitetnem življenju. V njega pridejo dijaki višjih šol, da se pripravljajo za najvišjo akademsko čast, ki je stopnja bacalaureata (B. A.). Samo študentje, ki so bacalauri, lahko obiskujejo višje vseučiliške tečaje, katerih delo je bolj ali manj podobno delu vaših vseučilišč.

Zgodovina naših vseučilišč je v stvari nenavadna in zelo važna za vsakega, ki se zanima za razvoj Amerike. Danes imamo dvanajst ali petnajst pravih vseučilišč v Ameriki; vsa brez razlike so nova in mlada. Razvila so se iz ameriških »Colleges« pod evropskim vplivom. Ti naši »Colleges« pa so se razvili iz angleškega »Colleges«-sistema, kakršen je bil na vseučiliščih v Oxfordu in Cambridge-u. Ne smemo pozabiti, da so se le-ti zopet razvili iz angleških vseučilišč, ne kakršna so sedaj, nego kakršna so bila v sedemnajstem in osemnajstem stoletju. Naši Colleges so bili in upamo, da bodo ostali središče in jedro najvišje prosvete v Ameriki.

Ameriški »Colleges« so tradicionalni in sposobni zastopniki tiste liberalne prosvete, ki je začela zgodaj v srednjem veku na velikem vseučilišču v Parizu. Ta izročila je sprejela Amerika v isti obliki v kateri so jih sprejemala vseučilišča Oxford in Cambridge v Angliji. Sedaj imamo kakih tri do štiri sto takih zavodov v Ameriki, ki so vredni popolnega spoštovanja.

Naši pravi Colleges, izmed katerih so mnogi majhni, obstojijo povsod v Zedinjenih državah. Pogostoma so zelo daleč drug od drugega in tudi daleč od velikih mest. Le-ti vsako leto razširjajo svoj vpliv in pošiljajo študente ali na vseučilišča ali pa v veliki svet z navduševalnimi idejami, ki so jih dobili od nčenih učiteljev in profesorjev. Čim je študent končal svoje delo v College-u, se lahko vpiše na vseučilišče.

Vidite sedaj, da je College podoben vaši gimnaziji, ali ne popolnoma, kajti College sprejema v svoje prve razrede šolske dijake višje stopnje nego so prvi dijaki na vaši gimnaziji. Naš College ima dvojen cilj. V glavnem je priprava za vseučilišče, v drugi vrsti pa pripravlja za vsakdanje življenje. Dejstvo je, da mnogi stopijo neposredno iz College-a v poslovno življenje, ne da bi obiskovali vseučilišče.

Naši Colleges so tako popularni, da mnogi starši doprinašajo vse mogoče žrtve, da svojim otrokom dajo vzgojo v

tem zavodu. Vsi Američani globoko cenijo prosveto.

Povdariti moram torej, da je bil ameriški College začetek vseučilišča: N. pr. Columbia, Harvard, Yale, Princeton in mnogi drugi veliki zavodi so se razvili iz Colleges, ki so razširili svoje prvobitno delo na večje področje.

Prav tako kakor v Evropi imajo tudi naša vseučilišča mnogo oddelkov ali fakultet.

Tukaj moremo podčrtati zanimivo dejstvo, da se ženske posebno zanimajo za prosveto ne samo na vseučiliščih, kjer prav kakor tukaj obiskujejo ženske skupno z moškimi vsa predavanja, nego tudi v Colleges. Vassar, Wellesley, Smith in drugi Colleges za ženske so na jako dobrem glasu. Na mojem vseučilišču Columbia obstoji znameniti College za ženske, ki se zove »Barnard« in ki je v bližnji zvezi s celim vseučiliščem, prav tako kakor stoji tudi Radcliffe College pod zaščito velikega vseučilišča Harvard. Drug poseben oddelek je naš zavod na Columbia University, ki daje dobro izučene novinarje; z njimi upamo izboljšati naše časopisje.

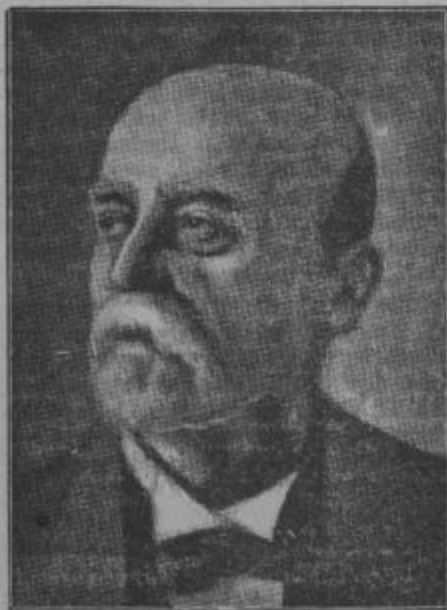
Vjekoslav Klaić

Neznana junakinja

V Zagrebu je umrl dne 1. julija znameniti hrvatski zgodovinar, upokojeni vseučiliški profesor Vjekoslav Klaić. V spomin odličnemu možu priobčujemo njegov članek »Neznana junakinja«, ki je izšel v njegovi knjigi »Slike iz slavenske povjesti« (izdala »Matica Hrvatska« l. 1903).

★

Tudi hrvatska zgodovina omenja lepo število slovečih žena, ki so znatno vplivale na usodo hrvatskega naroda. Tudi mi se lahko ponašamo s krasnimi in bistroumnimi ženami, pa z junaškimi in požrtvovalnimi, s svetimi in pobožnimi, a tudi z nesrečnimi. Kdo bi jih vse naštel? Od Tuge in Buge, ki sta s svojimi brati privedli hrvatski rod s hladnih Karpatov na topli jug tja k sinjemu morju, pa vse do bistroumne lepoticke Cviete Zuzorić in tragične junakinje Katarine Zrinske, se nam vrsti pred očmi bujna, pisans množica hrvatskih žena, tako da ga n'kmalu važnejšega dogodka v naši preteklosti, pri katerem ne bi stala v

ospredju vsaj ena žena. Spomnimo se le banice Marije, pa ponosne Zvonimirove žene Jelene Lepe, pa pobožne Večenege in Čike, vse izza vladanja kraljev hrvatske krvi. In pozneje? Stanislava Šubić, pobožna samostanska predstojnica, Vladislava Nelepić, hrabra junakinja in braniteljica Knina — plemenita in oblastiteljica Bosanka Jelisava, ki kot ogrska in hrvatska kraljica brani dedno pravico svoje hčere Marije, Jelena Nelipić, žena vojvode Hrvoja in bosanskega kralja Ostoje; bosanska kraljica Katarina, ki daleč od svoje domovine, išče zavetja v Rimu; vse to so znamenite žene, ki bi zaslužile, da bi jim večje pero oživilo spomin. In plemenite, nesrečne žene? Spomnimo se uboge Dore Karlović, tužne matere zadnjega Karlovića, pa plemenite, požrtvovalne Apolonije Frankopanke, ki od žive želje, da se ne bi združila s svojim viteškim soprogom, prosi in roti beneško gospodo, da jo puste v ječo, ker bi hotela z nesrečnim Krstom deliti njegovo bedo, ga tolažiti in negovati. In kdo je tako, kot je treba, opisal žalostno uso do zagorske plemkinje Veronike Deseniške, ki je bila nedolžna žrtev celjskih grofov?*

Tudi preprostemu ljudstvu, ki ne čita starinskih knjig, so se globoko vtisnile v spomin nekatere plemenite in znamenite hrvatske žene, pa poje o nesrečni kraljici Mari, ki ji je odnesel krono veter z Levanta, ali pripoveduje o žalostni »Črni kraljici«, iskaje začašane dvore, ki jih je bila ta kraljica zgradila.

Da, hrvatska zapisana zgodovina in ljudska izročila vedo povedati marsikaj o slavhih in nesrečnih hčerah hrvatskega naroda; — ali ena je skoro pozabljena, neznana junakinja, ki ji ne poznamo niti imena. In vendar je bila velika junakinja, plemenita in požrtvovalna žena, kakor jih malo poznajo povestnice velikih narodov.

Poslednji boj hrvatskega Leonida junaka Nikole Zrinskega in njegova slavna smrt pred Sigetom dne 7. septembra 1566 sta navdušila domače in tuje pesnike in okrasila s sijem mučeništva njega samega, pa tudi njegovo ženo Evo in hčer Jeleno. Toda v ti-

stem usodnem trenutku ni bila nobena teh žena v nesrečnem Sigetu. Eva je bivala v Medžimurju v gradu Čakovcu, hči Jelena pa je bila omožena s Krištofom Országom in ni niti slutila, da je kje na svetu junak Juranić. Pesniška svoboda je proslavila ženo in hčer največjega hrvatskega junaka, ni pa se spomnila hrvatske plemkinje, neznane junakinje, ki je prelila pred Sigetom svojo kri. In če ne bi bilo nemškega letopisca, ki je vestno zabeležil vsako podrobnost o padcu Sigeta, ne bi mi Hrvati vedeli o junaški smrti neznane junakinje, kakor ne bomo nikdar izvedeli njenega imena.

Bilo je nekako pred 7. septembrom, dan ali dva, preden je padel Siget. Junaška četa hrvatskih vitezov, ki je ob strani Nikole Zrinskega branila ostanki Sigeta — namreč samo mesto — se je pripravljala na odločilno bitko. Eden teh hrabrih vitezov je spoznal, da je mesto preveč obdano od preogromne turške premoči, zato četa hrabrih brambovcv ne bo mogla odolati toliki sili in jih bodo Turki, kakor hitro vderejo v mesto, vse pobili in s sabljami razsekali. Ta vitez je imel lepo, zlahno ženo, hčer stare sloveče hrvatske rodbine. Groza mu je prihajala, ko je samo pomislil, da bi utegnila po padcu Sigeta njegova ljubljena žena priti v turške roke, pa da bi potem postala sužnja teh zverin v človeški podobi. Razmišljal je, kako bi otel svojo edino ljubezen, svojo drago soprogo pred tolikšno nesrečo in sramoto; ko pa se ni mogel ničesar domisliti, je sklenil naposled, da jo bo na skrivaj zadavil. Ali pozorna in ljubeča žena je kmalu z božjo pomočjo uganila premeteno, pa vendarle nesrečno soprogovo zamisel, in ga je bila prehitela, preden je mogel izvesti svoj okrutni načrt. Presenetila ga je s svojim obiskom se mu vrgla pred noge, jih poljubljala in rosila s solzami, roteč ga, da naj za božjo voljo ne stori tega, kar je zasnoval. Rekla mu je: »Bogu na ljubo in na ljubo najini zakonski ljubezni te prosim, da ne storiš tega, kar nameravaš. Jaz sem te ljubila kot zvesta žena vedno in vsekar tako kot lastno dušo, a ti si prav tako ljubil mene kakor samega sebe. Odkar sva se spoznala, ni bilo med nama nesoglasja, nikdar si nisva rekla žale besede, nikdar se nama ni skalila zakonska sreča. Zato ne skrni svojih rok s krvjo nedolžne ljubljene že-

* Ta želja se je Klaiću izpolnila s tragedijo Otona Zupančiča in dramo A. Novačana.

ne, ne naprti svoji duši umora v očigled sigurne, neizogibne naše smrti. Namenila sem se s teboj v smrt, dajva torej skupaj umretil kakor naju je ljubezen družila v življenju, tako naju naj ljubezen združi v smrti, da ostane na veke nerazdružena.«

Zenina prošnja je pomagala, Vitez se je premislil in je opustil svojo kruto zamisel. Tedaj pa se je sigetska posadka že pripravila na odločilno bitko. Srečna žena, ki ji je soprog dovolil, da skupaj z njim pogine na bojnem polju, je brž oblekla moško obleko. Mož jo je opasal z mečem in oborožil z drugim orožjem. Napočil je trenutek, ko je Zrinski s svojo četo udaril iz mesta. Junakinja je stala ob svojem soprogu in se z njim vred vrgla na Turke. Vojskovala se je hrabro in navdušeno, kakor da bi se bila že izza mladih nog urila v sukanju sablje. Naposled je padel Zrinski, padel tudi njen soprog — in glej, ob njuni strani je padla tudi hrabra žena. Umrla je junaske smrti in je tako obvarovala moža pred težkim grehom.

Lepo končuje naš letopisec svoje pripovedovanje: »... ni se samo rešila, da bi jo bil njen lastni soprog umoril... marveč je tudi podala krasen vzgled zakonske zvestobe in ljubezni vsem ženam za vse bodoče čase...«

Velika škoda, da se ni ohranilo ime naše neznane junakinje, ki ji niti med slavnimi Rimljankami ni enake. O germanskih ženah sicer pripovedujejo, da so šle s svojimi možmi na vojno, — toda te Germanke so bile takrat še napol divje ženske, medtem ko se je naša plemenita Hrvatica kot otrok zibala v svili. Germanske žene so šle v boj, ker so se navadile vojne in orožja, Hrvatica pa je pohitela na bojno polje, da obvaruje moža pred težkim grehom...

Ime hrvatske junakinje nam ni znano. Toda mar niso največji junaki baš oni, katerih imen zgodovinarji ne poznajo? Koliko tisočev je žrtvovalo kri in vse svoje za domovino, pa ne poznamo njihovih imen, niti njihovih dejanj!

* Klaić navaja v nemškem izvirniku.

Miroslav Hirtz:

Zadnji objem

Novela iz lisičjega življenja

»Gospod! Gospod!« S tem rezkim vzklikom je nekega junijskega večera planil v mojo sobo stari logar Martin. Bil je ves poten in zasopel. V levici je držal prastaro puško sprednjačo, v desnici pa širok lovski klobuk, ki ga je krasilo perje iz sokoljih peruti. V prvem hipu ni prišel dalje od besede »gospod«, tako so se mu brki s sivo brado tresli od vznemirjenja, ki sem mu ga takoj opazil v črnih, bistrih očeh. Šele, ko sem ga bil sprejel z običajnim vprašanjem: »Nu, kaj je, dragi Martin?«, se je starcu razvezal jezik. Njegov bleščeči pogled se je še bolj razigral in čez nekaj minut mi je jel pripovedovati na dolgo in široko (zakaj na kratko ni umel), kako je popoldne po naključju odkril v Toplički gori, v gozdnem okraju Ptičji breg, lisičjo luknjo s sedmimi mladiči, ki pa se jih brez moje vednosti ni hotel dotakniti. Kdo ve, koliko časa bi možak razpredal svoje pripovedovanje,

če ga ne bi bil prijazno odslovil, ponudivši mu za »srečno pot« kozarček!

žganjice, ki jo je izpil z enim požirkom in je še v znak zadovoljstva nekajkrat tlesnil z jezikom.

Še tisti večer sem sklenil, da pojedem naslednjega dne na obisk pred lisičji brlog. Zato sem pripravil vse, kar je potrebno za tako pot. Posebno skrb sem bil posvetil dvocevki, ki sem jo osnažil, da se je svetila, kakor da bi se bil namenil ž njo v svate. Dal sem v torbo tudi nekaj močnejših nabojev, zakaj lisica je zvitoropka in kaj rada človeka prevari. Okrog dveh ponoči me je ura budilka vzdramila. Kmalu sem bil na odprtem polju.

Oh, kako prijetno je zunaj dišalo, kako so se mi prsi dvigale in spuščale od nasladel Noč je minevala v obzoru prvega svitanja in je s temno roko ugašala mirijade zvezd in zvezd

dic. V polnem blesku je žarela samo Zgodnja danica, ki je ni motil prvi blede svit na vzhodu. Po travi in rastlinah je bleščala v pojemajočih žarkih luninega ščipa debela rosa. Vedno se mi je videlo, kakor da bi stopal po samih srebrnih solzah. In kako čarobno, nepopisno čarobno se je lomil lunin blesk v teh kapljicah, zlasti če je jutranja sapa nekoliko jače zanihala stebelca. Mnoge kapljice so se drhté, kakor živo srebro, prelivale v sočno travo, izgubljajoč v hipu svoje čare. To igro z dragulji sem zrl z občudovanjem, ko sem zamišljeno stopal iz steze na stezo tja proti Toplički gori, ki se je odražala v daljavi nalik hrbtu ogromne pošasti. Čez pol ure sem do-

spel pod obronke njenih postranskih bregov in holmov. Tu sem zavil s poljskih stez na gozdno cesto in ubral v smer Ptičjemu bregu, ki je bil še komaj četrt ure odtod. Moral sem hiteti, da me ne prehitijo zarja, ki je jela počasi že rumeneti.

Priroda je polagoma odvijala nočne tančice. Že jerebice: četir . . . četir, za njimi pa so pedpedikale prve prepelice in se zvale iz modrega žita. Vsak hip je prekinil slovesno tišino miloglasen, ritmičen: puč-pu-ruč . . . puč-pu-ruč! Zdaj pa zdaj je šinil čez cesto kak plašljiv zajec, da bi še pred dnevom poiskal udobno ležišče, ali pa je odhitela v bližnjo goščavo majhna, lepa, pogumna podlasica, medtem ko so iz bližnjega hrastovega gozda odmevali pošastni, peklenškemu smehu podobni glasovi. Huhuhu . . . huhuhu . . . je vpilo neko grlo, a odmev mu je enako odgovarjal. Neizkušenemu človeku, ki ni še nikdar v življenju slišal tega peklenško porogljivega smeha, bi se bili od strahu ježili lasje. Huhukal je gozdni čuk, ki je poslednjikrat pozdravljajl ginevajoče sence čarobne junijske noči.

V takem nastroju sem dospel na Ptičji breg, v krasen mladi gozd. Po kratkem vzpenjanju sem obstal tik pred naznačenim brlogom. Ura je kazala natanko pol štiri. Kakih trideset korakov od luknje je stala gosta stara lipa. Potihoma sem splezal na njo in sedel v višini treh metrov na sedalo, ki ga je bil logar kaj večje pripravil. Moje čakališče je bilo podobno zeleni sobici z enim samim okencem, ki je gledalo proti lisičji luknji. Skozi to okno sem položil puško med dve viličasti veji in sem čakal tako mirno, kakor da bi me bil kdo prikoval za lipino deblo.

Ko se je zdanilo, so se jasno pokazale tri temne luknje; srednja je bila največja in najbolj poteptana. Pred vsakim teh vhodov v lisičji brlog je bila razmetana in z mnogimi sledi znamenovana črna prst, dočim je ležalo krog brloga celo groblje kosti in mrhovine. Z žalostnim srcem sem naštel petnajst zajčjih okostij, tri zajčja trupla, šest srnjih nog, dva krta in mnogo, mnogo okostij raznih večjih ptic. Perja je bilo toliko, da bi nabasal z njim vzglavnik.

Krasen gabrov gozd je počasi razvijal jutranjo prelest. Po vrsti so se bujale iz spanja mile mi ptice pevke in

čedalje glasneje so tekle iz njihovih grl pozdravne himne belemu dnevu. Civkanje drobnih prebivalcev grmovja, žvižganje kosov in otožno kukanje kukavice, vsi ti glasovi so se zlivali v krasno soglasje in napajali dušo s čarom, ki ga lahko občutiš, opisati pa ga ne moreš. Se malo in še malo, pa bo solnčna kroglja veličastno vstala nad obzorje in pozdravila vsa bitja: dobro jutro! Glej, na vzhodu se že bleščé odraža, že trepeče solnčni odsev v vseh prehodih rdeče barve. Tu in tam se ti vidi, kakor bi bil kdo zasadil v morje temnorumene krvi čudo jasno, rdečih rož . . . Krasota! Kje je čopič, ki bi jo lahko zvesto prenesel na platno?

Pravkar so prvi topli žarki poljubili vrhove gabrov, ko me je vzbudilo iz zamišljenega gledanja rahlo šušljanje po rosnati travi. Srce mi je udarilo silneje: vsega me je pretresla lovska vročica. Tik pod lipo se je prikradla sama mati lisica. Prinesla je plen. Glej, obstala je prav pred glavnim vhodom v brlog, spustila plen na tla in strigaje z ušesi premerila z bistrimi očmi ves prostor krog sebe. Nato je nekajkrat hripavo zalajala, pač prepričana, da ni nevarnosti v bližini. In na mah so oživele vse tri luknje lisičjega brloga. Mladiči so se hlastno prerili pred hišni prag, da bi na zeleni mizi použili toliko zaželjeni zajtrk.

Začelo se je natezanje, puljenje in vrvenje okoli mrtve jerebice. Vsak je hotel dobiti kak obilnejši grizljaj. Toda stara zvitorepka je začudo podila šestero prepirljivih jedcev in je potisnila plen sedmemu, najmlajšemu, ki je bil bržčas njen najljubši, ker ga je toli ljubeče lizala z jezikom. In ostali otročadi ni preostalo drugega kot prazna želja za nemogočim.

Za tem prizorom sem videl kmalu drugega, malce zanimivejšega.

Na nasprotni strani se je nenadoma odprlo grmičevje in družinski glavar je planil na jaso. Ko bi zdajle videli te majhne tolovajčke, kako veselo so mahali z repi in priskutljivo mrmrali, hiteč svojemu roditelju naproti! Kakšen plamen požrešnosti je na mah razvnel njihova potuhnjena zelenkastosiva očesca!

Starec je najprej po vrsti vsakega otroka povohal, nato pa so se po jutranjem poljubu pohlepnó lotili pojedine. Ubogi zajec! Kako neusmiljeno so ga mesarili in trgali! Kakor bi trenil,

je bil razčetrverjen in kos za kosom je izginjal v lačnih vampih požrešne lisičje otročadi. Se koža ni ostala za njim. Samo kup kosti pred brlogom se je povečal.

Že sem hotel presenetiti to blaženo družbo z dežjem svinčenih zrn, kar mi neki notranji glas zadrži desnico. Pomislil sem: takó redka prilika za opazovanje se zlahka ne bo nudila, daj torej počakaj!

Po gostiji je lisjak po isti poti, kot je bil prišel, izginil v goščavo. Zdaj se je začelo igranje, ki ga je vodila sama mati-lisica: zvalila se je na hrbet in je dvignila vse štiri kvišku. Malčki so takoj razumeli njen primer in so se jeli valjati drug po drugem, se grizti za šalo in tiho cviliti, kakor se igrajo mladi psički. Zdaj pa zdaj so se zvrili z materjo vred v velik rdeč klobčič. Bilo jih je lepo pogledati. Toda v vsaki šali je tudi nekaj resnice. Zdajci se je nedolžna igra izpremenila v resen prepir in griznjo. Bratje so se od ljubezni potolkli med seboj in krona pretepa je bilo to, da je tisti najmanjši izmed lisičjega rodu cvileč in ves krvav odhitel v brlog. Za njim je planila mati in nato neusmiljeni bratje. Tako se je prostor pred brlogom izpraznil, jaz pa sem se lahko malce iztegnil med vejami in pogledal na uro. Kazala je: sedem in četrt.

Nu, solnce, zlato solnce je kmalu zvabilo prepirljivi lisičji rod iz temnega podzemlja. Zadnji je prispel ranjeni ljubljenc lisiče-matere, ki mu je lizala krvavo uho. Kakšna neskončna materina ljubezen! Tisti hip se mi je vsaj videlo, da ji ni gledala iz oči znana tatinska premetenost, podlost in lakavost. In ne vem, kaj ji je iznenada šinilo v glavo: togotno je skočila pokonci in je jela s šapami tepsti in z zobmi gristi ostale mladiče. Bil sem osupnjen: mar je to kazen za rane, ki so jih prizadejali njenemu ljubljencu?!

Nu, evo ga, oče lisjak se je vrnil iz goščave. Nekaj me je prišlo za srce. Ali naj zares skalim to idlično soglasje srečnega rodbinskega življenja in zlasti še po takem prizoru? Kaj storiti? Moram! Za danes bom prizanesel materi, mi je šepetalo v duši, a šepetala so tudi tista-le siva okostja, tiste posušene srnje noge. . . Zdaj ali nikdar!

In strel je odmeval v daljni gori in se izgubljal nekje za brdom. Lisjak je obležal pri tej priči brezčuten, mrtev...

Malčke je neznanj jim zvok pregnal v luknje, medtem ko se je lisica s sigurnim skokom rešila v goščavo.

Se nisem hotel zapustiti skrivališča. Sicer sem vedel, da se stara danes ne bo več vrnila, vendar se mi je zdelo prav tako sigurno, da bo lisičja otročad — kakor je že navada — najdelej čez četrt do pol ure zvedavo pokukala iz lukenj. Že kajkrat se je bilo zgodilo, da so nenasični požeruhi pred lovčevimi očmi neusmiljeno razčetrverili in požrli pred brlogom ubitega roditelja. Lovsko slovstvo beleži obilo takih primerov sinovske hvaležnosti. Prav zaradi tega sem sklenil, da še nekaj časa potrpiam.

Stoprav čez uró potrpežljivega čakanja sem spoznal, da se dobro prevdarjeni računji ne ujemaajo. Zaman je ves trud! Nobena rdeča glavica z zelenkastosivimi očesci ni hotela pokukati iz tistih temnih, črnih lukenj. In vendar je bil zunaj njihov paradižtopli, zlati, očarujoči solnčni žarki...

V bližnji goščavi je mati venomer lajala, tulila in cvílila. In nehote se mi je vsilila misel, da nemara ta drobna, neizkušena bitja razumelo glasove njenega grla! Toda — saj niso bila še nikdar v nevarnosti niti so kdaj čula puškin pok; sploh še ne vedo, da obstoji na svetu sovražnik! Odkod in zakaj tolikšna opreznost? Kdo neki je te tatinske paglavce naučil, kaj pomeni tisto drhteče, otožno zategnjeno lajanje njihove matere? Ali zares zgólj »tisto«, kar znanost imenuje slep, brez zavesten, živalski nagon, ali pa kaj višjega, kar si lasti človek edinole zase?

Takoj prihodnjega dne popoldne je stari Martin izpustil izkušeno psico Mirjano in smo skupaj krenili na Ptičji breg, da bi izkopali mlade lisice. Če bomo imeli kaj sreče, bo tudi stara naš plen.

Brž ko smo prispeli pred brlog, da logar psici ukaz. Mirjana šine z divjim skokom v najširšo luknjo in hajd pod zemljo. Midva napeto čakava, kaj se bo zgodilo. Zdaj pa zdaj bo zalajala, da nama pove, kje je treba zasaditi lopato in začeti mučno delo. Minejo dve, tri, pa tudi štiri minute in še nič. Naposled poluka psica iz luknje in pogleda zdaj mene zdaj svojega gospodarja, kakor da bi hotela reči: Saj jih nil in kako je bila vsa rdeča od ilovice. Ko se je do dobra izkíhala in z nožico

očistila oči, ki so bile polne prsti, je logar še enkrat velel: Apport! Psica je znova smuknila v lisičjo luknjo in spet ni nič opravila. Martin je nejevoljno zamrmral, si togotno zasukal levi konec brkov in nezadovoljno kimnil z glavo: Ni jih, pa jih ni. Jaz sem njegove besede mehanično ponovil...

Kmalu sva razrešila lisičjo uganko. Oprezna mati zvitorepka je v neskončni skrbi in ljubezni ter po izkušnjah yčerašnjega dne prenesla mladiče v varnejše, pripravnejše skrivališče. In da je človek ne bi spoštoval, da je ne bi občudoval!

— Kam pa zdaj, Martin? Kje jih najti? — sem se oglasil po kratkem molku.

— Samo za menoj, gospod. Niso daleč odtod.

In starec je stopil naprej, jaz pa za njim. Oba sva molčala.

V sosednjem gozdnem delu je Martin postal pred novim brlogom in je pokazal nanj, rekši šepetaje: Tu so!

Kakor bi trenil, se je psica izgubila pod zemljo in nam je čez hip sporočila, da je njen gospodar pravo pogodil. Martinu se je na mah zjasnil obraz in je ves drhtel od vznemirjenja; bržčas je v duhu že prešteval denar, ki ga dobode kot nagrado za pokončanje gozdnih grabljivcev. Z grčavo, žuljevo desnico je zgrabil lopato in jo z vso močjo zasadil na mestu, odkoder se je čulo pod zemljo zamolklo lajanje. Jaz sem se bil postavil s puško tik k brlogu, da zasačim staro lisico, če bi hotela uteči. Nu, komaj je logar nekajkrat zagrabil z lopato, pa je zašumel naliv in je jelo liti, kakor da bi se bili oblaki pretrgali. Nad glavo se je od sile bliskalo in grmelo in hud vihar je previjal mlada stebila. Tako je šumel dež, da se je komaj čulo sicer močno psičino lajanje. Ali naj vrževa puško v koruzo? Nikar! Lovska duša ne pozna ovire!

— Le kopaj, Martin! Kopaj, čeprav naju premoči do kože!

Medtem ko se je logar potil od dela, je psica prinesla zapovrstjo iz brloga šest zadavljenih mladičev in mi jih položila k nogam. Pri šestem sem jo hotel pobožati, ali psica je po bliškovo šinila nazaj v luknjo, ne meneč se za mojo prijaznost. Videlo se je, da je od sile zaposlena. Manjkal je še tisti v rasti zaostali mladič. Slutil sem, da ga pogumna mati brani v brlogu

na življenje in smrt. Kako tudi ne — saj je njen ljubljeneč?!

Tedaj se je nevihta malce pomirila in sva čula lajanje na čisto nasprotnem kraju.

— Tja, Martin, tam zarini!

Komaj je Martin utegnil izvršiti mojo zapoved, kar prileti kakor dolga rdeča črta iz enega izmed stranskih hodnikov mati lisica. Planila je tako naglo skozi luknjo, da sem se zavedel šele potem, ko je bila že kakih štirideset korakov proč od brloga. Padla je smrtno zadeta in izpustila nekaj iz čeljusti; po bliskovo je spet skočila pokonci in planila nekaj korakov naprej, pa nazaj, zgrabivši še enkrat tisto, kar je bila izpustila iz gobca, toda ni ime-

la več zadosti moči. V zadnjih krčih je klonila (šele zdaj sem razložil, kaj je bila prinesla iz luknje) na svojega napol živega nepozabnega ljubjenca... Za čuvstveno srce pretresljiv prizor, — zadnji topel objem hrabro umirajoče materel!...

Nad daljnim krajem je še vedno šumel dež, ko sva se zvečer z Martinom vračala domov. Na hrbtu je nosil vreče s plenom in vzdihujoče puhal dim iz kratke, preproste pipe. Včasih so se v hladnem večernem ozračju tudi moji vzdihji srečali z njegovimi. Nemara je tudi on — prav kakor jaz — na svoj način razmišljal o »nemi živali« z gorkim, neskončno gorkim srcem!...

Roald Amundsen: Moj prvi polet na severni tečaj

Odlomki iz knjige o ekspediciji l. 1925

Roald Amundsen se je rodil dne 16. julija 1872. v Borju na Norveškem. Uspehi, ki jih je imel Nansen s svojo ekspedicijo na Grönlandiji, so ga že zgodaj navdušili za raziskavanje najsevernejših pokrajin naše zemlje. Študiral je medicino, a že l. 1897.

je prekinil študije in je krenil z belgijsko ekspedicijo na južni tečaj. Skoraj tri leta je bil zunaj. L. 1903. si je kupil majhno ribiško lahto »Gjøsa« in je z njo prvi preplul severozapadni prehod v Lednem morju. Takrat je postal ves svet pozoren na tega čilega, neustrašenega moža. Dve leti po povratku si je pridobil Nansenovo ladjo »Fram«; ker pa sta medtem prispela na severni tečaj Cook in Peary, se je Amundsen obrnil na južni tečaj. V oktobru l. 1911. je zapustil ladjo in se podal s sanmi v pokrajino večnega leda. Dne 14. decembra 1912. je bil na tečaju.

ROALD AMUNDSEN

Po dveh brezuspešnih ekspedicijah z ladjo »Maud« je Amundsen sklenil, da preleti severni tečaj. Denarno ga je podprl ameriški inženjer Ellsworth, pa tudi norveška država mu je šla na roko, prepustivši mu ladjo »Fram« kot spremijevalko. Poletel je dne 21. maja 1925. iz Kingsbaya na Spitzbergih. Dolgo časa ni bilo glasu o njem. Šele 18. junija je prišla vest, da so živi on in tovariši. V maju l. 1926. se je podal na polet čez severni tečaj skupno z Italijanom Nobilem, a jih je prehitel ameriški častnik Byrd. Znano je, da je nastal zaradi tega poleta spor med Nobilem in Amundsenom. A v zvezi temu je pohitel Amundsen reševat Nobila in tovariše, ko so se nedavno izgubili v ledeni polarni deželi.

Vse kaže, da je hrabri raziskovalec postal žrtev svoje požrtvovalnosti in da so ga pokopale polarne ledene gore.

★

... Naravnost neverjetno je, kako hitro mine človeka zanimanje za eno stvar in se mu vzbudi za drugo ... Predvčeraj smo se sprehajali še po Tromsøu. Minevali smo mimo trgovin z dišavami in prodajaln za delikatese; zanimalo nas niso ne te ne one. Po krasno izdelanih čevljih smo gledali s prezirom. Danes popoldne pa je odprl član naše ekspedi-

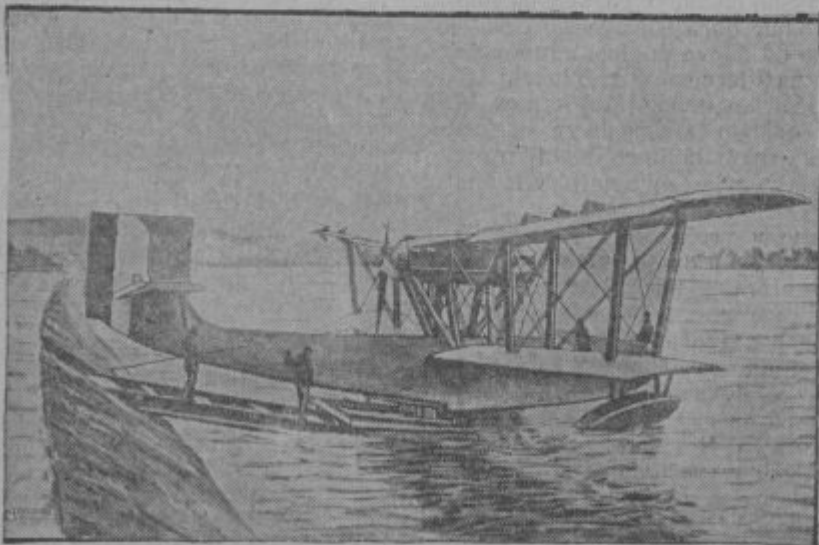

POVELJNIK GUILBAUD,
Amundsenov drug v nesreči

cije kovčeg, da bi poiskal neko reč. Takoj je imel krog sebe trumo radovednežev. Menda je čutil sladkost njihovega zanimanja. Začel je izlagati kos za kosom. Najprej je spravil na dan kremo za zobe. Vratovi so se iztegnili. Potem je pokazal tablico čokolade. Kakšne komentarje sem slišal! Zanimanje je postalo kar neverjetno. Ko je tretjič segel v kovčeg, je privlekel iz njega stare copate. Če bi bile copate nove, bi še razumel radostne vzklike presenečenja, ki kar niso hoteli ponehati. Ni mi pa šlo v glavo, kako more ljudi zanimati stvar, ki je po moji sodbi čisto brez pomena. K sreči je začelo knfalu mesti in mož je kovčeg zaprl, radovedneži pa so se umaknili na svoje mesto.

★

Nikoli nisem imel časa misliti, da je letalo lahko človeku tudi stanovanje. Izkušnja pa me je s tem dejstvom temeljito sprijaznila. Razdelili smo trebuh letala v pet prostorov. Kajuta za opazovanje je bila premajhna, da bi nam mogla rabiti za stan. Pač pa je nudil prostor za vodjo izvrstno ležišče za dve osebi. Prostor za bencin je bil poln tankov in ga nismo mogli uporabljati za stanovišče. Zato pa nam je bil zelo dobrodošel četrti prostor. V njem smo si uredili glavno spalnico in tudi jedilnico. Kaj se to pravi, lahko razumete, če vam povem, da je bil ta prostorček samo štiri metre dolg. Konstruktor gotovo ni nikdar mi-

HIDROAVIJON «LATHAM», ki je ponesel Amundsena v — smrt?

slil, da se bo dal uporabiti za jedilnico, mi pa smo takoj spoznali, da je kakor nalašč zanj.

Na koncu letala je bil še peti prostor, kamor si zlezel skozi okrogla vratca. Prostor je bil precej dolg, toda ozek in teman. Bil je namreč brez okna. Težko sem si predstavljal, da bo tudi ta prostor rabil mojim tovarišem za spalnico. In vendar se je zgodilo tako. V njem se je nastanil Riiser Larsen, ki je ležal cele štiri tedne na nekakšnih prečkah, trdih kakor železo in kamen. Mislim, da nosi še danes od njih moder hrbet.

*

Pristali smo na ledu in smo se uredili. Ko smo bili za silo na varnem, smo se domislili tovarišev in drugega letala. Kakšna usoda je zadela nje, ki so hoteli za nami? Ali so imeli srečo, ali so se izgubili, ali so znabiti pristali v tem kaosu?

Pripravili smo se že, da odrinemo od rta Columbie. Spremili smo v ta namen sani, ki smo jih baš zaradi tega potegnili na prosto. S hrano smo bili založeni za mesec dni, če smo računali, da použije vsak član ekspedicije 1 kg živeža na dan. Ko pa smo spoznali, kako resen je naš položaj, smo skrčili obroke samo na 300 gr dnevno. S tem skromnim prežitvom bi jedva vzdržali delj časa; za krajši čas pa se nam je videl popolnoma zadosten.

Prve dni smo ob teh racijah živeža čutili nekakšno medlobo, pozneje pa smo se na skromne obroke privadili. Uplahnevali smo od dneva do dneva in kmalu niso imeli naši jermenj dovolj lukenj, da bi nas krščansko stisnili. Moj jermen, ki me je pri odhodu iz Kingsbaya strašno tiščal, zdaj sploh ni imel dovolj tesne luknje — tako zelo sem shujšal v ledeni puščavi.

Spali smo v vrečah iz kož severnih jelenov. V začetku nas je zelo zeblo, zakaj temperatura je bila 10 stopinj pod ničlo. Sčasoma smo se privadili na pravilnejše spanje. Treba se je namreč navaditi na umno uporabljanje take vreče; dočim je izkušenemu človeku v njej razmeroma toplo in prijetno, pa neizkušeni strašno prezeba. Nekateri med nami so prvi čas zlezli v vrečo samo do polovice; sčasoma pa so spoznali, da se je treba zviti v klopčič in takoj te bilo boljše.

Kmalu smo se jeli tudi razgledovati naokrog po tovariših. Med nekim odmorom sem vzel v roko daljnogled in stopil

na vrh letala, da bi se ozrl po obzorju. Kdo opiše moje veselje, ko sem ugledal v prilični daljavi aparat N. 24, ki nam je sledil! Letalo se je videlo čisto nedotaknjeno. Levo od njega je bil razpet šotor, na velikem kupu snega pa je vihrala norveška zastava. Ko sem sporočil to tovarišem, niso mogli zadrževati veselja, ki jih je prevzele. Nastavil sem zopet daljnogled na oči in sem gledal, če nas oni vidijo. Takoj sem velel razviti našo zastavo ter sem z napetostjo pričakoval, kaj bo sledilo. In res, videl sem, da so nas opazili. Skupina pri drugem letalu je izdrla zastavo iz snega, jo zavihtela po zraku in tako se je začelo signaliziranje z Morsejevimi znaki. Dietrichson je javljal, da ima njegov stroj majhen defekt. Odvrnili smo mu, da je naše letalo popolnoma v redu.

Kmalu potem sem videl, kako so iz šotora prikobacali trije možje, naložili na hrbe precej prtljage ter začeli korakati proti nam. Bremena so morala biti zelo težka, ker so jih tiščala nizko k tlom. Vsi smo se veselili tega nepričakovanege svidenja. Bili smo pa tudi res potrebni njihove pomoči. Led je že stiskal naš aparat in mu je grozil z uničenjem, nas pa je bilo premalo, da bi ga mogli sami rešiti propasti.

Z veliko pozornostjo sem opazoval, kako se skupina približuje našemu taborišču. Ko se je primaknila bližje, sem lahko razločil, da nosijo vsi trije na hrbutu uprav neverjetno velike vreče. Hkrati pa sem začel dvomiti, če bodo mogli prodreti do nas, kajti smer, katero so ubrali, je bila zaradi ledu silno opasna. Skupina je namreč morala prekoračiti veliko jezero, in ko je stopila na led, sem kar zadržaval sapo. K sreči so bili vsi trije tako previdni, da so stopali ob robu. Odložili so tudi prtljago. Kaj to pomeni, nisem mogel takoj uganiti. Dva izmed trojice sta vzela zastavo v roke in pričela znakovati z njimi. Riiser Larsen, ki je stal poleg mene, je začel razgovor z njimi. Odsvetoval jim je prehod k nam, nakar so se vrnili v svoje taborišče.

Ta dan sem doživel še drugo stvar, ki je ne bom zlahka pozabil.

Ko sem opazoval Dietrichsonovo taborišče, sem nenadoma uzrl luknjo v ledu. Izlital jo je bil debel tjučenj, ki je pomolil glavo skozi njo, da bi se nadihal zraka. To je bilo zame zelo veselo iznadenje. Da bi tjučenj živel na 88 stopinji severne širine nisem še nikoli slišal.

Naslednji dan se je trojica iz Dietrichsonovega taborišča napotila zopet proti nam. Opazoval sem jih skozi daljnogled in bil sem zelo presenečen, ko sem videl, da se zelo naglo približujejo. Računal sem namreč, da bodo rabili do nas vsaj nekaj ur. Toda čez 20 minut so se nam zdeli tako blizu, da bi jih lahko dosegli z roko.

Bil sem pa v resnih skrbeh, kako bodo premostili ledeno skorjo jezera, katera me je že od prvega dne navdajala z neko malodušnostjo. Rijser Larsen je vzel zložljiv čoln in se je z menoj odpravil Dietrichsonovi skupini naproti. Prišli smo si zelo blizu. Zložili smo čoln, ki ga je Rijser Larsen položil na vodo. Začel je veslati proti trojici, ki je še vedno stopicala dalje in se mu hotela približati. Zdajci začujem krik. Spreletela me je zana. Niti za hipec nisem podvomil, da se je nekomu vdrla in da je izginil pod vodo. In vendar nisem mogel geniti z mezincem, da bi mu pomagal! Položaj se mi je videl brezupen. Prvemu kriku je sledilo še več drugih, nič manj obupnih od prvega in ko sem pričakoval kaj bo, sem nenadoma videl, kako je pomolil nekdo glavo izpod vode ter se je začel kobacati na ledu. Za prvo postavo se je prikazala še druga. Prevzelo me je veselje. Kmalu se je prikazal še tretji mož, ki se mu ni vdrla pod nogami. medtem ko sta prva dva otresla raz sebe vodo, kakor kužka, ki sta se jedva rešila neprijetne kopeli. Rijser Larsen je takoj zaveslal k njim ter jih je pripeljal k meni. Dietrichson in Omdal sta bila premočena do kože, Ellsworth je bil suh. Takoj smo jih spremili v naše taborišče, kjer so se morali najprej preobleči.

Na tej vožnji sem uporabljal tudi majhen gorilnik za alkohol. Toda kaj je mogel v tem položaju pomagati gorilnik, ko sta se dva moža neprostovoljno okopala v ledeno mrzli vodi ter sta potem hodila še 10 minut daleč ob pihanju vetra, ki je rezal do kosti. Ne samo kosti, celo mozeg ti zmrzne v takih okoliščinah! Zato sem misel na gorilnik in na kuhanje opustil ter sem Dietrichsonu in Omdalu ponudil 97% alkohol, ki jima je del zelo dobro. V naslednjih 20 minutah pa se je obnesel tudi gorilnik. Premočencema smo skuhalo vroče čokolade.

★

Borba z ledom je bila strašna. Če smo podnevi spravili letalo na varno, nam je ponoči zopet zmrznilo. Na vseh straneh

so se nakupičile plasti, ki so ga bolj in bolj stiskale ter bi ga bile lahko strle. Ledene plošče pa so bile do 8 palcev debele. Burja je žvižgala kakor nikjer drugje na svetu, led se je kopičil in letalo je bilo vedno v njegovi oblasti. Grozil je, da nas bo popolnoma obkolil. Iznašli smo morali novo metodo, da ostanemo neodvisni od njega.

Dietrichson se je oborožil s 4 metre dolgim aluminijastim drogom. Sekal je z njim led. Omdal je odstranjeval grozče plasti s stativom filmskega aparata. Stativ je imel tri noge in je bil precej močan, ker je bil na koncu okovan z močnim železom. Rijser Larsen je bil edini med nami, ki je imel škornje iz gumija. Delal je take skoke, da ga je bilo veselje gledati, samo da za smeh in zabavo ni bilo časa.

Naposled smo vendar dosegli to, kar smo želeli in za kar smo se trudili: pripravili smo letalo za vzlet. Rijser Larsen je sedel spredaj. Za njim sva zavzela prostor Dietrichson in jaz. V prostoru za bencin sta se vkrcala Feucht in Omdal, dočim se je Ellsworth plasiral v naši že prej opisani jedilnici.

Dietrichson je imel povelje nad aparatom.

Napočili so trenutki nepopisnega pričakovanja. Stroj se je premaknil, letalo je vzletelo in ko smo dosegli 100 metrov višine, je propeler napravil že 2 tisoč obratov v minuti. Vse se je treslo, kakor bi se hotelo zlomiti. Bila je podoba, kakor da je tudi naš umetni ptič doumel naš strašni položaj in je z vso energijo deloval, da bi odvrnil od nas grozljivo pogubo. All — all —, Stali smo med odločitvijo za življenje ali za smrt.

Tedajci je prasketanje prenehalo in motor je začel bobneti. Polet se je začel, pred nami je ležala proga, dolga 850 km, z nami se je vozila mogoče sama smrt. Vse, kar smo lahko ostavili, da se razbremenimo, smo vrgli proč samo da rešimo golo življenje. Če bi imeli defekt in bi morali pristati še enkrat v ledeni puščavi, bi nas bila stisnila smrt.

Oblaki so ležali zelo nizko. Dve urli smo leteli samo 50 m nad površino. Opazovali smo led pod nami, upali smo, da bomo kmalu zagledali odprto vodo; toda videli nismo niti kapljice. Neskončne ledene mase so se koničile in vlekje v kaotični zmešnjavi. Zdaj smo tudi lahko videli, da je bil prostor, kjer smo se spustili, edina točka, kjer smo lahko pristali in s katere smo lahko vzleteli. Še enkrat

smo zavihteli robce ter pozdravili naš drugi stroj N. 24. Potem so se naši spogledi za vedno obrnili od njega.

Motorji so delovali izvrstno in so nas navdajali z velikim upanjem. Oba solnčna kompasa sta kazala precizno in tudi drugi aparati so delovali povsem točno.

*RIISER LARSEN, norveški avijatik
Amundsenov tovariš*

Ellsworth je ves čas beležil meteorološke opazke in je delal fotografije. Vzeli smo smer proti severni obali Spitzbergov in smo leteli proti Severnemu rtu.

Prve ure poleta smo se morali ravnati le po magnetičnem kompasu. Smatralo se je dotlej, da ta pripomoček v teh krajih ni zanesljiv. Mi pa smo se preverili baš o njegovi popolni zanesljivosti. A solnčni kompas je bil za sedaj še iluzoričen, ker nismo imeli solnca. Čez dve uri pa je solnce prodrlo oblake in ko smo začeli primerjati solnčni kompas z magnetno iglo, smo videli, da kaže čisto prav.

Kamorkoli se je ozrlo naše oko — povsod je bila sama neskončna ledena puščava. V teh formacijah ni nobenega sistema. Tu in tam je bil sicer kakšen

vodni rokav, ki je delil ledene mase. V splošnem pa je bil pogled na ledišča skrajno brezupen, melanholičen in žalosten.

Leteli smo dolge ure. Čedalje bolj se je pred nami jasnilo in naposled je zasiljalo solnce v nepopisni krasoti. Zavel je južnjak. Oblaki so se nam videli kot majhne krpice, ki plavajo po zraku, dočim se je pred nami odpiral krasen razgled. Vprašali smo se: Kje so Spitzbergi? Ali letimo prav in jih bomo dosegli?

V teh krajih smo bili kot navigatorji prvič in razumljivo je, da smo o marsičem dvomili. Začelo nas je že vznemirjati ker nismo tako dolgo uzrli kopnine. Tedaj pa se je pred nami razdelila megla — ugedali smo zemljo, da, resnično zemljo, kjer ni bilo samega ledu. Prepričani smo bili, da smo dosegli Spitzberge. Na severni strani je bilo videti nekaj otokov — to so bili sestavni deli sedmerih otokov. Najbrže, seveda... Kajti kdo je siguren, če se nahaja v kraju, kjer se težko orientira in koder blodi prvič v življenju?

POROČNIK DIETRICHSON

Pomirila nas je samo zavest, da smo dosegli suho zemljo. Če je ta kopnina na Spitzbergih ali drugje, nas ni zanimalo. Glavno je bilo, da smo se rešili. In blizu

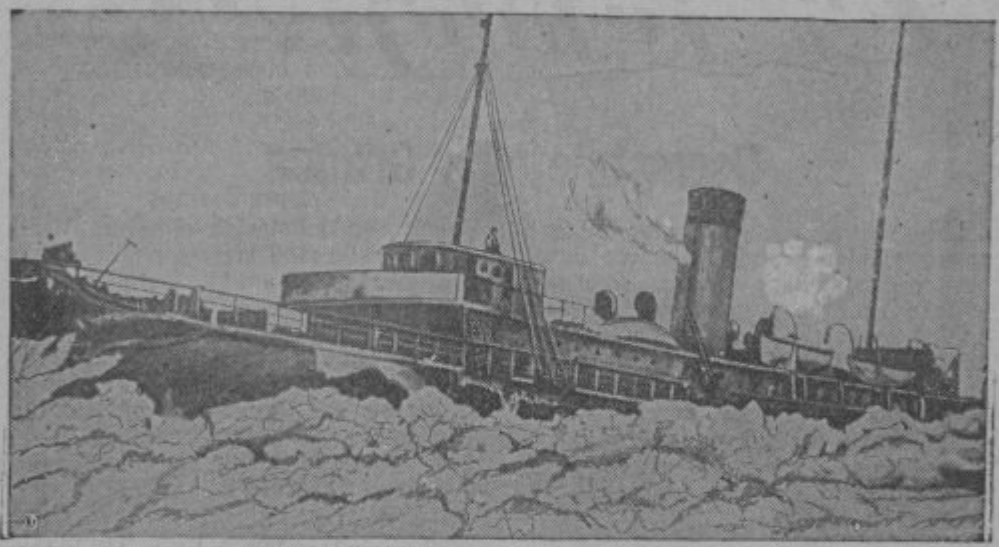
otokov smo videli tudi vođo — velko, odprto morje! Kako krasen občutek te navda če vidiš kopno in morje in se zaveđaš, da nimaš pod sabo zgolj večnega ledu! To se ne da popisati, treba je občutiti!

Leteli smo že nad vođo, kar zakliče Rijsler Larsen: »Poglejte jadrnico!« In res smo uzrli na morski gladini kakor piko majhno ladjico, ki očitno ni razumela naših klincev in ni videla signalov. Bila je že 9. ura zvečer. Dietrichson je preračunal, da se nahajamo na Severnem rtu Severovzhodne zemlje, natančno tam, kamor smo se namenili.

Najprej so nas vprašali, če hočemo piti kavo. Seveda hočemo, smo dejali, a tudi tobaka smo že zelo pogrešali. S prvo kavo pa smo imeli čudno smolo. Kuhalnik je bil na peči in Rijsler Larsen, ki se je motal tam okrog, je prekucnil lonec, tako da se mu je kava zlila po hrbtu. Stavim pa, da bi bil srebal kavo rajši z usti kot s hrbtom.

Sledili so slavni dnevi. Ko smo se peljali mimo zaliva Virgo, smo z zastavami pozdravili spomin Salomona Avgusta Andreeja. Toda zastave so se hitro povesele in naša ladja je šla naprej. Ob 11. zvečer smo uzrli Kingsbay. V teh štirih tednih, odkar nas ni bilo tu, se je vse spremenilo. Led se je raztaljal, na

PARNIK · LEDOLOMILEC

Naša prva misel je bila sedaj, kako doseči jadrnico pred nami. »Kako bomo storili?« sem vprašal. Dietrichson je pokazal, da si s tem vprašanjem nič ne beli glave. Letalo je zažvižgalo čez morje in ribiška ladja se je ustavila. To je bila »Sjöliv« iz Balsfjorda s kapitanom Nilson Vollanom. Kapitan je velel spustiti čoln v vođo in dva moža sta priveslala do nas. Bili smo umazani in bradati. Šele ko sem se jim pokazal v profilu, so me spoznali in priznali. Prej je bilo vse dopovedovanje zaman.

Jadrnica je privezala naše letalo, mi pa smo zlezli na krov. Navdal nas je prijeten občutek, da je naša misija zasedaj končana in stisnili smo si roke ter smo si s tem vse povedali.

vodi so plavale race in druge povodne živali teh krajev. Radovednost je med nami dosegla vrhunec, ko smo ugibali, če je »Hobby« zasidrana v pristanišču. Silno smo bili presenečeni, ko smo se uverili, da je res tukaj.

Svidenje je bilo neskončno priščno. Ljudje so jokali, nas objemali in poljubljali, gledali so nas, kakor da smo prišli nazaj z onega sveta. Dolgo je trajalo, preden so se zavedli, da smo res mi, ki stojimo pred njimi. Vsi dragi prijatelji so se zbrali tukaj. Tudi Lützova Holma smo videli.

Morali smo se dati fotografirati od vseh strani, potem pa so nas obrili in smo se okopali. V eni uri smo bili izpremenjeni in prerojeni. Da smo po tolikih

prijetljajši in burnih doživljajih zopet doma, se nam je zdelo kakor prikazen v sanjah. In vendar so bile te sanje resnica!

Naslednji dnevi so bili krasni in divni. Bilo mi je kakor da doživljam iznova svoja otroška leta, ko so nas roditelji pošiljali na počitnice, kjer so nas negovali in kjer smo lenuharili. Ves svet nas je brzojavno pozdravljali in nam čestitali, da smo se rešili. Med prvimi sta bila kralj Haakon in norveška kraljica.

Potem je napočil nepozabni 5. julij 1925. Krasno poletno vreme. Prestolnica Norveške, Oslo, nas je sprejemala s čuvstvi, ki se ne dajo popisati. Kdo more reproducirati trenutek, ko so naš obdali tisoči čolnov? Kdo more povedati, kako so nas sprejeli v pristanišču! Obhod po ulicah je bila pravcata triumfalna pot. In krona vsega, kar je ležalo za nami, je bil svečan banket v kraljevem dvoru. Vse to so sedaj spominli, najlepši in najnepozabnejši spomini od vseh, kar mi jih je dalo življenje.

Znameniti jubileji

his

Dsemstoletnica Gradca

Letos slavi mesto Gradec (Graz), znano tolikim čitateljem našega časopisa, osemstoletnico obstoja. To mesto je tako zvezano s slovensko zgodovino, da jubileja ne moremo in tudi ne maramo prezreti. Do neke mere in meje ga celo slavimo s prebivalstvom zelene nemške Štajerske, čeprav z drugimi čuvstvi in dasi nam zvok njegovega imena le preživo obuja nedavno, nam kaj malo prijazno preteklost.

Takoj bomo videli, zakaj in kako.

Predvsem ne pozabimo, da smo Slovenci dali temu mestu ime. Pred 800 leti je bil položaj na alpskem ozemlju precej drugačen. Slovenci so segali še dokaj višje in tudi Gradec je utegnil biti njihova naselbina. Na griču (Schlossberg) je bila trdnjava — gradec. Nemci pa se niso širili iz narodnostnih razlogov — zakaj narodna zavest je bila v tistih časih sila medla in nejasna, nemški jezik sam ni bil nikjer spoštovan, saj je v samostanih in na gradovih vladala latinska kultura — marveč so prodirali zaradi tega, ker so bili močnejši po številu, vojaško organizirani in gospodarsko ter politično naprednejši. Tako je tedaj uvedba tako zvanega fevdalnega sestava, ko so si plemiči delili zemljo in oblast, počasi izrinila redko naseljene Slovence iz se-

danjih nemško-alpskih pokrajin. Vzdržali so se le tam, kjer so bila njih selišča gostejša. Narodnostna meja med Slovenci in Nemci se je v teku nadaljnjih stoletij pomikala čedalje bolj na jug od Gradca; pravo prebujenje narodne zavesti in narodnostnih bojev jo je zateklo nad Radgono in Špiljem, do čim so bili okoli Lipnice le še osamljeni slovenski otoki, ki so polagoma izginili v nemškem morju.

Ime Gradec se ne omenja pred letom 1128., nekaj stoletij prej je bil bržčas še slovanska naselbina, davno poprej pa so na tem mestu ali vsaj v bližini bivali Rimljani, da ne govorimo o praprebivalcih. Prvi državni privilegij poteka iz l. 1281. Podpisal ga je kralj Rudolf. Pravi razvoj Gradca se je začel stoprav v 15. stoletju. Od l. 1564. do l. 1618. je bil glavno mesto cele Notranje Avstrije, nato pa je postal glavno mesto štajerske kronovine. Imel je važno vlogo v dolgoletnih bojih s turškimi navali; otomanski vsiljenci so ropali in pustošili že v graški okolici, a samega mesta niso zavzeli. Ta viteška čast je bila dana šele Francozom za časa napoleonskih vojn.

Predaleč bi šli, če bi hoteli na tem mestu naštevati vse stike Slovencev z Gradcem v teku minulih stoletij. Gra-

dec ni bil vedno takšen kot je danes; izrazito nemško in strogo nacionalno mesto. Bil je središče dežele, v kateri sta živila dva naroda: ta močnejši, oni slabejši. Naravno je, da se je v tem sožitju tudi brez nacionalizma polagoma uveljavljal nemški vpliv na Slovence. Slovenci v območju štajerske kronovine niso imeli nobenega večjega mesta (Maribor in Celje sta bila sorazmerno majhna). Vse se je stekalo v Gradec, saj je bil tukaj sedež takrat vplivnih oblasti in naprav. Cerkveno so bili štajerski Slovenci razdeljeni med graško in lavantinsko škofijo; duhovščina — takrat edina slovenska inteligenca — je študirala v Gradcu in v Celovcu. Gospodarji slovenskega ljudstva na Štajerskem — nemški graščaki — so imeli v Gradcu hiše, kamor so zahajali čez zimo ali v času velikih političnih razprav in posvetovanj itd. Iz Gradca so prihajali med naše slovenske ljudi kupci; zlasti vinogradniki so bili vse do prevrata v ozkem stiku z graškim trgom. Ta razvoj in tak položaj je v danih okoliščinah, v obstoječem sorazmerju političnih, vojaških in gospodarskih sil, naraven in umljiv; tako se je v teh časih živeło. Kljub pomemčevalnim poizkusom Marije Terezije in Jožefa II. se je pravi narodnostni boj začel stoprav v prvi polovici 19. stoletja, ko so izginile zadnje oblike fevdalizma — tlake, desetina, ko je kmet postal gospodar svoje zemlje in ko se je meščanstvo — nekaj pod vplivom francoske revolucije, nekaj pa zbog procvitajočega razvoja nemške kulture, zavedlo svoje moči in vpliva. Nemški graščaki so že dolgo pred tem naselili na slovenskih tleh nemške obrtnike in trgovce; z upravnimi preosnovami od časa Marije Terezije dalje je pritekalo tudi nemško uradništvo. V vsem tem pa še ni bilo bojevitega, nacionalizma. Prva desetletja 19. stoletja so šele prinesla smotreno pomemčevalnje z nacionalnimi cilji.

Nemci nam niso iz narodnostnih razlogov ničesar jemali; osvajali so nas bolj naravno, iz gospodarskih razlogov, pri čemer je v veliki meri odločevalo to, da so bili Slovenci šibki in kulturno zaostali, saj pa so tudi bivali na ozemlju, ki je skoraj poldrugo stoletje trepelo pod Turki, a niso imeli ne plemstva in ne domačega razumništva.

Gradec je tedaj postal šele v novejšem času nasršena in oborožena »trd-

njava nemštva«, dasi je — kakor pričujejo številni slovenski priimki graških meščanov — rasel tudi s slovensko krvjo, pa s to v nemali meri. Kakor so Slovenci dali Gradcu ime, tako so ga skozi dolga stoletja pomagali vzdrževati posredno in neposredno. Njih krvni priliv pa je zbog preneznatne narodne zavesti med Slovenci in zaradi prevelike politične in gospodarske premoči Nemcev izginil v nemškem morju.

Pređen je ta proces dobil obliko nadtutegea nacionalizma, je bil Gradec za Slovence vrlo pomembno mesto. Tu so se zbirali prvi voditelji slovenskega odpora, prvi nositelji nove narodne prosvete štajerskih Slovencev. Njih ognjišče je bilo graško vseučilišče.

Že v ustanovni listini tega zavoda, ki je bil ustanovljen v 16. stoletju po nadvodvi Karlu, je poudarjeno, da nova *univerza služi obema narodoma notranje Avstrije*, to se pravi: Nemcem in Slovencem. Naš narod pa je bil nezaveden in gospodarsko tako globoko zastrzen, da se njegov jezik ni mogel razviti, da bi lahko tekmoval z nemškim. Šele ko je z razvojem Ljubljane in z gospodarskim napredkom našega ljudstva jelo rasti število slovenskih izobražencev, ko so začeli nekateri učeni in bistroidni možje buditi slovensko zavest, se je položaj nekoliko popravil.

Že l. 1810. je osnoval poznajši učitelj slovenščine na graškem vseučilišču I. N. Primic prvo slovensko društvo, ki se je imenovalo »Societas Slovenica«. Prvo slovensko društvo je nastalo tedaj v Gradcu, in iz Gradca je pisal Primic svojemu učitelju Valentinu Vodniku (leta 1810.): »Naj skusijo eno Slovensko akademijo napraviti.« Društvo je imeło 15 članov izmed 17 bogoslovcev, ki so takrat študirali v Gradcu. Začetkom leta 1912. je bila po Primičevem prizadevanju, a ob naklonjenosti vplivnih graških krogov osnovana na graškem vseučilišču stolica za slovenski jezik. Poučeval ga je Primic in je imel baje lepo število učencev, med njimi grofa Attemsa iz Brežic. Približno ob tem času je začel izhajati v Gradcu list »Der Aufmerksam«, v katerem so se oglašali k besedi tudi Slovenci. Dosegli so, da so pametni Nemci poslej — vsaj za nekaj časa — mislili nekoliko pravičnejše o slovenskem ljudstvu in njegovem jeziku. Naslednik I. N. Primica je bil Koloman Kvas. Od l. 1825. dalje je bila slovenščina v graški bogoslovnici

obvezen predmet za Slovence, a tudi nekateri Nemci so se učili jezika svojih sodeželanov.

Prav živahno slovensko življenje se je razmahnilo v Gradcu po l. 1830, ko so začeli prihajati na graško vseučilišče nadarjeni slovenski mladeniči, ki so se že preje ali šele tu ogreli za ilirsko

štajerski Slovenec dr. Muršec. »Slovenijo« so osnovali z namenom, da bi gojila slovenski jezik in književnost, ali nagli razvoj dogodkov ji je takoj dodelil politično vlogo. Graška »Slovenija« je vodila volitve na Spodnjem Štajerskem, takisto tudi pokret zoper volitve v Frankfurtu; poslala je Stanka Vraza v Prago na vseslovanski kongres in dr. Kočevarja na povabilo bana Jelačića v Zagreb v hrvatsko-slovensko-dalmatinski sabor. Dr. Muršec je pisal za slovenstvo vnete članke v »Gratzer Zeitung«, ki jih je takrat še rada priobčevala; le-ti so celo Andreja Einspillerja, poznejšega voditelja koroških Slovencev, ogreli za slovenstvo.

Po letu, ki je Slovincem veliko obetalo in ki je dalo pomenljivo geslo »Zedinjena Slovenija«, so dobili Slovenci na graškem vseučilišču pravosodno stolico, na kateri se je predavalo v slovenskem jeziku. Bil je to začetek slovenske univerze. Vredno je, da se ob tej priliki spomnimo treh slovenskih profesorjev, ki so predavali pravoznanstvo v slovenščini: dr. Josipa Kranjca (državljansko in kazensko pravo), dr. Janeza Kopača (kazenski pravni red) in dr. I. M. Skedla (kazensko pravo). To je bil takrat velik dogodek, zakaj malo pred tem so se celo »vlastenci sramovali slovenščine«, kakor pravi na nekem mestu A. M. Slomšek.

Dejstvo je, da se je med tem nemška narodna zavest že tako ojačila med nemškim meščanstvom na Štajerskem in tako nadula od vsenemških teženj, da v tem ne vidimo nemške širokosrčnosti (kar je v danih razmerah dokaj umljivo), temveč le minljiv sad dunajske politike. Zakaj Slovenci so bili takrat s Hrvati in Čehi vred opora habsburško-avstrijske patriotske politike, Jočim so Nemci (prav kakor Madžari) zastopali za tiste čase dokaj naprednejši in širši program. Ali ta program je bil za avstrijske Slovence nevaren, ker jih je hotel spraviti pod Veliko Nemčijo, kjer bi bili potisnjeni v brezupno manjšino; modri Palacký je dobro spoznal, da je v takratnem položaju nudila habsburška Avstrija še največ možnosti, da se avstro-ogrski Slovani ohranijo in si s parlametarizmom pridobe odločilen ali soodločujoč vpliv v državi.

Po razdelitvi habsburške monarhije v dve polovici (dualizem) se je začela nova politična doba in Gradec ima poslej le bolj lokalno vlogo v slovenski zgodovini.

GRADEC: Na Schlossbergu

misel, za idejo kulturnega zedinjenja vseh Jugoslovenov. Takrat vidimo v Gradcu Ivana Macuma, Davorina Trstenjaka, Rad. Razlaga, Fr. Kočevarja, Stanka Vraza, Frana Miklošiča, Slomška, Iv. Muršeca in druge, katerih imena so neizbrisljivo vpisana v zgodovini našega narodnega preporoda. Polagoma je postal Gradec prvo središče slovenskega gibanja za Ljubljano in v viharnem letu 1848. je imel celo prav važno vlogo. Dne 16. aprila tega leta se je osnovalo v Gradcu društvo »Slovenija«, ki mu je bil tajnik in vodilni duh

vini. Slovenska fakulteta je bila med tem že pokopana in boj se je začel iznova, celo za osnovno šolo. Gradec stopi kmalu na prvo mesto v sistemu pomenčevanja Slovencev; nastanejo tudi narodnostni boji, v katerih sodeluje predvsem družba, država pa le kot pomožen organ. Slovenci so imeli zastop-

trgovine, je ostalo središče znatno zmanjšane kronovine.

Niso baš prijetna čuvstva, s katerimi zremo Slovenci na 800 let mesta Gradca — mesta, ki je z njim delil usodo tudi velik del našega naroda. Vendar ne trdimo, da bi prihajalo od tam samo zlo; predvsem smo lahko Gradcu hva-

GRADEC: Stolna cerkev z vseučiliščem l. 1843

nike v graškem deželnem zboru in v raznih drugih korporacijah (n. pr. v Kmetijski družbi) in so se branili, kolikor so mogli in znali. Železnice, industrija in trgovina, — vse to so izrabljali graški Nemci za to, da ustvarijo iz Štajerske docela nemško kronovino.

V Gradcu so še nadalje študirali mnogi naši odlični možje; tu je delovalo tudi več vseučiliških profesorjev Slovencev: dr. Gregor Krek, dr. Štrekelj, M. Murko, saj se Gradec ni mogel izogniti potrebi, da ima na svoji univerzi stolico za slovanske jezike in posebej še za slovenščino.

Ob prevratu so završela iz Gradca nova bojna gesla, vendar niso nič izdala in zgodovina je krenila svojo pot, tokrat v našo korist. Ljubko mesto ob Muri, z lepimi starimi ulicami, s Schlossbergom, ki še spominja na Francoze, z izumirajočimi c. kr. vpokojenci in ostanki nekdanjega plemstva, mesto industrije in

ležni za njegovo dokaj dobro organizacijo odpora proti Turkom. V drugih razmerah, ko ne zavisimo od naroda, ki je videl v svoji premoči tudi pravico nad slabšim narodom, smo lahko dobri sosedje in znanci. Tako smo trdno preverjeni, da se bodo stara nasprotja poravnala; stari grehi bodo odpuščeni in v zgodovinskem letu 1918. ustvarjeni odnosi bodo podlaga novemu, boljšemu razmerju. »Nedeljiva kronovina Štajerska« je zgodovinski ostanek, ki je spadal že dolgo med staro šaro in Gradec ne bo nikdar več v naši zgodovini to, kar je bil. Ko bodo v bližnji bodočnosti ljudje ozdravljeni od ozkosrčnega, prenapetega nacionalizma, se utegnejo tudi med našimi mesti in zgodovinskim Gradcem, ki stoji na meji velikega nemškega sveta, razviti prijaznejši odnos. Znamenj za ta preobrat že danes ne manjka.

Krvava noč v Jekaterinburgu

Ob 10letnici umora ruske carske rodbine

Dne 15. marca l. 1917. zvečer je izročil ruski car Nikolaj II. v Pskovu blizu fronte zastopnikom začasne vlade in dume poprej pripravljeno izjavo, s katero se je odrekel prestolu. Bolnega sina — prestolonaslednika je hotel obdržati pri sebi, zato je predal državno oblast svojemu bratu, velikemu knezu Mihajlu. Car je storil to z namenom, da bi preprečil meščansko vojno. Ali njegov brat ni hotel prevzeti odgovornosti in je odstopil že drugi dan vse svoje pravice začasni vladi, izjavljaje, da odloči vprašanje državne oblike bodoča ustavotvorna skupščina. Car se je kmalu prepričal, da je obrodil njegov korak usodne posledice in je trpel stalne duševne muke. Nova vlada ni bila kos položaju. Bala se je monarhističnega upora in je zaman iskala zaslombe pri levičarskih, komunistom naklonjenih strujah. Dne 25. oktobra istega leta jo je že zrušil Ljenin, čigar nauki so razkrojili vojsko in razpihali grozečo kmečko revolucijo. Malo poprej — dne 14. avgusta — je poslal Kerenskijski carsko rodbino po petmesečnem mučnem ujetništvu v Carskem Selu — v pregnanstvo. Lahko bi jo bil odpustil v inozemstvo (dasi je hotel car ostati doma) — saj je imel samo nekaj ur vožnje z železnico do finske meje. Lahko bi jo bil tudi odpravil na solnčni Krim, navadno carsko letovišče: odtod bi se najbrž pozneje srečno rešila, kakor je bilo s carico — materjo in velikim knezom Nikolajem Nikolajevičem. Toda vlada se je bala, da bi se zamerila boljševikom; tudi je hotela poudariti svoje revolucijsko prepričanje. Zato je moral carski par z bolnimi otroci vred (prestali so pred kratkim hude ošpice oziroma pljučnico) v daljino, mrzlo Sibirijo, kamor je carska vlada pošiljala nekoč toliko političnih kazencev. Carski vlak je odrinil pod japonsko zastavo: tako malo je vlada zaupala lastnemu ugledu!

Carska rodbina v Tomsku

Po petdnevem potovanju s parnikom in železnico so dospeli jetniki v Tobolsk, kjer so jih nastanili v nekdanji gubernatorjevi hiši. Ondi so trpeli pomanjkanje. Načelnik straže polkovnik Kobilinski je iskal po mestu denarja na

up. Po boljševiškem preobratu je ustavila država tudi dosedanje že tako dovolj pičle prispevke. Jetniki so dobivali samo vojaško hrano; niso imeli niti sladkorja. Vojaki, ki so takisto obsedeli brez plače, so februarja l. 1918. sami napodili po Kerenskem nastavljenega komisarja. Carja, ki je močno osivel, je zelo potrl sramotni mir v Bresti-Litovskem. Carico so mučili srčni krči in se je tako jokala, da si je morala kupiti očala. Politično je bila istih misli kot njen soprog. »Raje umriemo na Ruskem, nego da bi iskali rešitve pri Nemcih!« je dejala, ko je čula, da Nemčija baje zahteva izročitev carske rodbine. Carica je bila po rodu hesenska princesa; odgojena na Angleškem, pa ni marala »lažnivega komedijanta« Viljema. Prav tako kot ga ni trpela njena babica in druga mati kraljica Viktorija. 14 letni carjevič Aleksej, vesel, pameten in prisrčen deček, je hudo trpel za hemofilijo podedovano strašno boleznijo, ki je carici ugrabila strica, brata in dva nečaka. Njegova starejša sestra, 22-letna lepa plavolaska, vedno zamišljena Olga, je bila nadarjena pianistinja, in je veliko čitala. — Druga sestra, 20-letna, temnejša Tatjana pa je bila pred vsem gospodinja in materina ljubljenska; 18 letna, bujna Marija, »le bon gros toutou« (medvedek) ali »Maška« je bila nad vse dobra pa postrežljiva. Najraje se je bavila z deco. Najmlajša, 16 letna Anastazija, veselo in razigrano dekle je od matere podedovala njen angleški priimek Sunshine (solnčni žarek).

Kljub pomanjkanju in ponižanju je bila rodbina bivšega carja v Tomsku kolikor toliko zadovoljna, dokler je smela ostati skupaj.

Skrivnostni Jakovljevi

Dne 22. aprila je prispel s 150 rdečih vojakov iz Moskve skrivnostni sovjetski komisar, nekdanji mornariški častnik in emigrant Jakovljevi (?) s posebnim, zaupnim ukazom. Po vladnem naročilu je odpešjal Jakovljevi dne 26. aprila carja proč. Bil je z njim jako prijazen in je pravil, da morajo v Moskvo, odtod pa v Rigo! Carju je sledila carica s hčerko Marijo. S težkim srcem se je poslovila od bolnega sina, ki je moral

ostati v Tobolsku. Bila je preverjena, da je njena dolžnost, iti za soprogom. Mislila je, da ga peljejo v Moskvo na zahtevo zmagovalnih Nemcev, »da bi podpisal še eno sramotno pogodbo«. Pravijo, da je car dejal, da »si bo rajše odrezal roko nego sklenij nov brest-litovski mir«. Nemci so bili baše prepričani, da bo Ljeninova vlada kmalu padla. Hoteli so pridobiti carja za svojo politiko, zato so baje poslali tega zagonečnega rešitelja. Toda Jakovljevič je prišel z jetniki po besni dvodnevni konjski vožnji le do železnice v Tjumenji (285 km). Na progi so ga zadržale iz Jekaterinburga poslani četne uralskega sovjeta. Obtičal je v Jekaterinburgu, kjer so mu rekli, da »ga ne bodo z Romanovim pustili v inozemstvo«. Njegove vojnike so razorožili. Carja so zaprli v neko hišo, ki jo je moral kar čez noč izprazniti njen lastnik trgovec Ipatjev. Kaj se je zgodilo? Ali so se uralski boljševiki uprli moskovski odredbi? Kljub pogodbi v Brest Litovsku je Hofmanova fronta še vedno ogrožala Petrograd. Vse kaže, da so le na videz ugodni zahtevi nemškega poslanika grofa Mirbacha, ki je zapovedal v Moskvi. V resnici so ga ob istem času opeharili. Dobro so vedeli, da bi Nemci radi izigrali s carjem, zato so uprizorili navidezen jekaterinburški »ljudski umor«. Morebiti ni bil nič Jakovljevič podučen o tej dvojni igri, ko je »potrč« brzojavil v Moskvu: »Oblast odložil. Za posledice ne odgovarjam«. Pozneje 1. 1918. so ga ustrelili v Sibiriji Čehi, in zadeva je še vedno skrivnostna.

Življenje v Jekaterinburgu

Mesec dni pozneje dne 23. maja so v Jekaterinburg pripeljali tudi carjeviča z ostalimi tremj sestrami. Starši so jih sprejeli z nepopisnim veseljem. Sicer pa je bilo življenje pri Ipatjevu pravi pekel. Boljševiki so obkolili postopje z dvojnimi visokim plotom. Povsod so stale straže in strojnice. Razuzdani rdeči prostovožjci z vedno pijanim komisarjem ključavničarjem Avdejevom na čelu niso nikoli pustili jetnikov na samem. Carici so pri preiskavi iztrgali iz rok torbico in vtikali nosove v njene toaletne potrebščine. Pri kosilu je vedno odrinil kak surovež carja s pleči in vtaknil svojo žlico v njegovo jed. Komisar sam je ob neki priliki sunil »Nikolaško« s kolencom v obraz. Če so šle nesrečne carjevine na stranišče, so jih

vpraševali vojaki šaljivo: »Kam gredete? po kaj?« in so stali zunaj pred vratmi! Kradli so kakor srake. Počučkali so vso hišo z nesramnimi napisi in slikami Rasputina ter carice... In vendar se je naposled zgodil čudež. Polagoma so postali ti ljudje, celo Avdejev, prijaznejši. Ganiho jih je mirno, vedro razpoloženje nesrečnih jetnikov, ki so bili z vsakim prijazni. Smilile so se jim carjevine, ki so veselo šivale in pomivale posodo kakor navadna dekleta. Naposled so vojaki s carsko rodbino vred peli molitve! Menda je ob tem času zapisala Olga v svoj dnevnik pretresljivo pesem:

»Daj, o, Gospod nam potrpljenja
prestati v teh razburkanih, mračnih
dneh
ljudsko maščevalnost in muke,
Pošlji na pragu gomil
Tvojim sužnjem nečloveško moč
moliti za sovražnike!

Oblasti so se vznemirile. Avdejeva so zaprli. Nadomestil ga je nekdanji urar Jurovski, žid po rodu, ki je zamenjal vse straže. Pripeljal je seboj deset madžarskih in nemških ujetnikov. V vojski je služil kot vojak pri Rdečem križu in je carjeviču oskrbel mavčne obveze. Tako je bilo tudi Julija, ko je že prispela iz Moskve smrtna obsodba in je Jurovski iskal v okolici mesta prostor za grobove.

Krvava noč

Dne 15. julija ob sedmih zjutraj so prišle sestre iz mestnega samostana, ki so jetnike preskrbovale z mlekom. Jurovski je za naslednje jutro naročil 50 jajc v košari: vzel jih je s seboj, ko je peljal trupla iz hiše. Ob devetih so se oglasile postrežkinje. Videle so, da se Jurovski razgovarja s carjevičem o njegovem zdravju. Delal se je prijaznega, da bi razblinil morebitne slutnje ali dvom. Dne 16. julija zvečer je odvezl Jurovski »za vsak slučaj« ruski straži 12 revolverjev in je napovedal umor. Opoščini je šel v spalnico in vzdramil carsko rodbino. Rekel je, da se mestu bliža bela vojska. Po ulicah bodo letale kroglice, — je pravil, — pa se morate skriti v kleti. — Ujetniki so pobrali blazine in odeje ter so brez ugovora odkorakali v podzemeljski prostor, ki je imel eno samo zamreženo okno. Car je nesel bolnega sina v naročju. Tam so

se vsedli na tla na prinešene stole, ker so čakali, da jih kmalu kam odpeljejo. Namesto tega je vstopil Jurovski z dvema ruskima komisarijema ter sedmorico Madžarov in Nemcev ter je začel carju:

»Vaši pristaši so vas hoteli rešiti, a izpodletelo jim je. Zdaj vas moramo ustreliti!«

Carica in starejša hčerka sta se prekrizali. Car je vstal in vprašal: »Rekli ste, da nas odpeljejo?« A Jurovski je v tem hipu dvignil revolver in ustrelil carju v obraz. Poslednji ruski car se je zgrudil kakor snop. To je bil znak za splošno klanje. Padlo je več kakor 30 strelcov. Jurovski je lastnoročno ubil

† VELIKI KNEZ IVAN KONSTANTINOVIC in PRINCESA JELENA, SESTRA NAŠEGA KRALJA (okoli 1900)

stokajočega carjeviča. Anastazija je bila le ranjena in je pričela vpiti; zaklali so jo z vojaškimi bodali. Caričina hišna Demidova je stokaje teкала sem in tja. Bodala ji niso mogla do živnega, ker si je pritiskala k prsim blazino. Umorili so jo poslednjo. Razen carjevih so bili umorjeni: dvorni zdravnik dr. Botkin, kuhar Haritonov in lakaj Trupp.

»Mesarsko klanje« in pretresljivo žensko vpitje je porazno vplivalo na več ruskih straž, ki so gledale od zunaj skozi okno na vrtu. Razmesarjena, krvava in oropana trupla so takoj natoovorili v avtomobil in odpeljali v star zapuščen železni rudnik »Štirje Bratje« 20 km od mesta. V klubu je baje dejal komunist Partin, ko so vprašali o lepoti carjevih hčerk: »Kadar je človek mrtev, ni več lep!« Drugi boljševik Levatnyh pa se je bahal: »Nu, zdaj lahko umrjem, ker sem se carice dotaknil. Bila je čisto topla, ko sem prišel k njej...«

»Meni pa se je smilil psiček! — je pripovedoval Jakimov: — Stal je pred vrati in čakal, da ga pustijo noter. — Zaman čakaš! — sem pomislil! — Tega carjevičevega psička, rjavega španjola »Joy«, je vzel drugi vojak Letemin, »ker se mu je smilil« in ga je izdal preiskovalnim oblastem.«

Po umoru

V rudniku so delali rablji pod vodstvom Jurovskega tri dni in tri noči. Razsekali so trupla na kose s sekirami, jih polili z bencinom in sežgali na grmadah. Preostale kosti so zopet zdrobili in polili z žvepleno kislino. Porabili so 75 kg kisline in nad 300 l bencina, kakor kažejo računi, ki jih je podpisal komisar Vojkov. (Tega moža, ki je postal sovjetski poslanik v Varšavi, je ustrelil lani gimnazijec Koverda.) Šele 20. julija je bilo vse končano. Morilci so razgrebli grmade, zmetali pepel v rudnik in vrgli vanj več granat, da bi zabrisali sledove. Medtem so varovale prazno hišo številne straže, »da se ne bo ljudstvo uprlo,« kakor je dejal Jurovski. V hiši so z metlami pobrisali krvave mlake, razdelili kupe zlatnine in srebrnine ter požgali, vrgli v smetišnico ali raznesli vse ostalo. Dne 17. julija je bila v Moskvo odposlana šifrirana brzojavka: »Sporočite vladi, da je delila vsa rodbina glavarjevo usodo. Uradno pa bo rodbina ubita pri izprosnem mestu...« Dne

19. julija je odhital Jurovski v Moskvo z dragulji, pismi in dnevniko carske družine. Istega dne je prvič naznanil sovjetski tisk, da »je bila nad carjem po volji naroda izvršena smrtna obsodba, njegova rodbina pa odpeljana na varen kraj.« Morilci so torej prikrivali klanje nemočnih žen in otrok. Še več: pozneje so obdolžili umora socialistično-revolucijsko stranko (pristaše Kerenskega), češ, da je hotela s tem zločinom obremeniti boljševike. V septembru l. 1921 so uprizorili v Permji celo proces zoper »28 morilcev carske rodbine« in ustrelili petorico izmed njih. Vendar je prišla kljub vsemu resnica kmalu na dan. Že 25. julija, t. j. 10 dni po umoru, so Jekaterinburg zavzeli Čehi in Kolčakova sibirski vojska. Bele oblasti so odredile preiskavo. Državni pravdnik N. Sokolov (umrl l. 1924 na srčni kapl kot begunec na Francoskem) je iztrgal »Štirim Bratom« po večmesečnem napornem delu njih mračno skrivnost. Komisar Vojkov se je zaman bahal nekoč v damski družbi, ko so ga vpraševali o carjevi usodi: »Nikoli ne bo svet izvedel, kaj smo storili z njimi!«

V rudniku so našli številne drobce ožganih kosti in oblek, odrezan, lepo negovan prst starejšega moža, iz ušesa strgan caričin biserni uhan, kose svilenega papirja in novce, ki jih je zbiral carjevič, dr. Botkinovo umetno zobovje itd. Svetinje, ki so jih nosili umorjeni na vratu, so bile prebite in zmečkane od udarcev z bodali. Krogle so se stopile v ognju. Veliko stvari: caričine knjige (Averčenko in Čehov), obleke, zlatnina, toaletne potrebščine in dr. je bilo zaplenjeno v hiši, pri nekdanjih rdečih stražarjih in njihovih ženah. Še carjevičeva balalajka je izginila ter je ostala le »šola« za njo. — Sokolov je zanustil s težkim srcem ta kraj šele 10. julija l. 1919., ko je bil v nevarnosti, da ga ujamejo prodirajoči rdeči oddelki.

Podrobne fotografske in kemične preiskave so podale popolno sliko klanja pri Ipatjevu. Med drugim so našli na zidu v krvavi kleti Heinejeve verze: »Belsatzar ward in selbiger Nacht — von seinen Knechten umgebracht!« To sled je moral zapustiti rabelj, ki je Heineja poznal na pamet. Najbrž ni bil Rus. Isto kažeta napisa v drugi sobi: »Rudolf Lacher, V. T. K. Jäger, Trient« — ter zunaj na balkonu: »Verhás An-

drás 1918 VII/15 e örsegen« (dan pred umorom). Stotine v zemljo poteptanih in iz presejanega pepela izločenih reči so napolnile več kovčegov. Dne 19. marca l. 1919 sta jih izročila v Harbinu Sokolov in P. Gillard, nekdanji francoski učitelj carjevih otrok, kljub boljševiškem zasledovanju — generalu Janinu, vodji francoske vojne misije. Zdaj se nahajajo ti ostanki v Evropi. Prevoz je omogočil preprosti ruski kmet, iskalec zlata F. Vlasov v Harbinu, ki je Sokolovu podaril velik kos naravnega zlata. Prodali so ga za 3000 japonskih jen. S tem denarjem je odšel Sokolov iz Kitaja na Francosko. L. 1925 je objavil pri »Slovu« v Berlinu veliko knjigo »Umor carske rodbine« s poraznim fotografskim gradivom.

Dodati je še, da so bili 18. julija leta 1918, torej dan po jekaterinburškem klanju, v Alapajevsku, 150 km daleč, prav tako zverinsko ubiti: caričina sestra, več carjevih bratrancev in nečakov, v celem devet oseb. Med njimi je bil tudi veliki knez Ivan Konstantinovič, soprog Jelene Petrovne, sestre našega kralja. Sovjeti so — kaj pa — razglasili, da je te žrtve »odpeljala bela garda«. Še poprej, 12. junija ponoči, je bil v Permju ustreljen (uradno: »po monarhistih ugrabljen«) carjev brat Mihajl. Kraj njegovega umora ni niti znan.

Sploh pa niso boljševiki nikdar objavili podatkov o teh svojih dejanjih. L. 1921. so celo zaplenili in uničili knjigo »Revolucija na Uralu«, v kateri so se jekaterinburški rablji bahali z umorom. Ta molk je povzročil veliko pravljic o čudežni rešitvi zdaj carja ali njegovega brata, zdaj naslednika ali katera izmed njegovih sestra. Zato nastopajo še vedno na Ruskem in v inozemstvu laži-carjeviči in carjevne. Ni mogoče ugotoviti, koliko resnice je na vesti, da je Jurovski predložil Ljenu v Moskvi poleg pisem, dnevnikov in draguljev tudi odrezani, v vinski cvet vloženi glavi carja in carice . . .

Zverinski umor carske družine je težak zločin sovjetske vlade. Zgodil pa se je v času, ko so padale v Rusiji človeške glave kakor klasje na polju. Nasilje in umor so boljševiki povzdigovali kot sveto dolžnost in največjo čednost; vse druge čednosti, vsi človekoljubni ozirj so jim bili »buržujski predsodki«. Bil je to izbruh primitivnega tatarskega barbarstva, prebujenje temnih sil v ruski naturi, kakor ga ne pomni zgod-

vina od dobe carja Ivana Groznega do naših dni. Brez dvojnega je carska vlada s svojimi nasilji nad ljudstvom pomagala pripravljati to grozotno maščevalnost čez noč osvobojenih, slabo omikanih mas, vendar je vse njeno nasilje ostra, v nebo vpijoča obtožba nečlovečnosti ljudi, ki so se baje borili za to, da bi bilo zatiranim ljudem boljše na svetu.

Pretiravali bi seveda, če bi vso krivdo naprtili revolucijskemu vodstvu v Moskvi. Spoprijelo se je dvoje protislovnih svetovnih in socialnih nazorov in v tem strašnem boju se na obeh straneh ni merila in tehtala prelita kri.

Revolucija je izzvala protirevolucijo in ta zopet revolucijo. Mnogo zločinov so storili krajevni sovjeti brez vednosti vodstva in M. Gorkij pripoveduje, da je Ljening sam trpel zbog tega. Po strašnih vrtincih, ki so pustoložili Rusijo, je nastopila lakota in država, ki naj bi prinesla vsemu svetu zveličanje po novem Marksovem evangeliju, je pognala svoje ubogo ljudstvo tja do ljudožrstva . . .

Danes nam je vse to — prav kakor strašna noč v Jekaterinburgu — le glasno svarilo, ki naj nas vodi k miru, človečnosti in neprestani skrbi za sočloveka in za družabno pravličnost.

Pol milijona skavtov pri človekoljubnem delu

Najmočnejša mladinska organizacija Zedinjenih držav so Boy Scouts, ameriški skavti.

Boy Scouts so kos čiste, značilne Amerike. Tudi oni uganjajo hrup, prirejajo paradne koračnice in morajo izvrševati dolgo vrsto pravil. Toda ta vnanost jim ni poglavitni namen; tega je le treba, da delo pravilno funkcionira. In cilj tega niso strelski jarki, temveč sposobnost, da vsak član kar najbolje opravlja koristno, praktično delo v prid splošnosti.

Najvišja čast za vsakega Boy Scouta ni, da potolče človeka, marveč da reši človeško življenje.

Koristnost je geslo vseh njihovih dejanj. Boy Scouts se uče delati s sekiro in lopato, pa ne zaradi zabave, marveč zato, da podirajo drevje, zidajo koče in omejujejo gozdne požare. Plavanja se ne uče samo zaradi sporta in užitka, marveč zato, da rešujejo utopljenca. Tako so tudi požarniki in prometni redarji, sanitarji in upravni uradniki. Kadar je treba, ponudijo pomoč bodisi v gozdu, bodisi na sportnem igrišču — kjerkoli lahko pomagajo.

To gibanje je še dokaj mlado. Prišlo je v Ameriko l. 1910. iz Anglije. Prvemu zboru Boy Scoutov je predsedoval takratni prezident Taft. Poslej se je pokret naglo širil po vsej Ameriki. Milijonarji in rektorji vseučilišč, uradniki in učitelji, trgovci in pastirji — vse je odobravalo ta novi način mladinske vzgoje za življenje.

Kmalu so bili Boy Scouts priljubljena prikazen v vseh mestih Zedinjenih dr-

žav. Zahajali so v gozdove, taborili na prostem, proučevali drevesa in cvetlice, divjačino, ptice in žuželke ter se sploh družili s naravo.

Danes je v Zedinjenih državah več kot pol milijona Boy Scouts. Dele se v približno 600 krajevnih skupin, ki imajo več kot 3000 taborišč. Centrala je velik urad, v katerem dela več ravnateljev, katerih navodila izvršuje tisoče voditeljev posameznih skupin, tako da je gibanje po vsej Ameriki enotno. Centrala prireja tečaje za društvene voditelje in vodi posebno založbo knjig, ki je izdala celo literaturo o tem gibanju. »Priročnik za mladino« je razširjen v 2 in pol milijona izvodih.

Organizacija deli odlikovanja, ki člane podžigajo k delu. Ti redovi se dele po stopnjah. Kateri mladenič ne bo stremel po časti najvišje stopnje? Da pa doseže to ali ono stopnjo, mora pokazati za vsako stopnjo posebej določene sposobnosti in veščine. Pri podeljevanju te časti ne pomaga, če je kdo iz milijonarske hiše; delavčev sin bo imel več ugleda in časti, če bo prvega prekosil po sposobnosti in delu. Za najvišjo stopnjo zahtevajo toliko, da jo dosežejo le najbolj nadarjeni in hkrati najbolj delavni člani.

V nobeni deželi na svetu ni zamisel skavtizma padla na toli rodovitna tla in nikjer se tudi toliko ne stori za skavte. Na vseučiliščih se vrše posebni tečaji za voditelje skavtskih organizacij. Vsa javnost je s to mladinsko organizacijo, vsak jo rad podpira, kjer le more; ta z denarjem, oni z reklamo itd. Podpira jo

mimo mecenov tudi vlada in v znatni meri tisk; zlasti slednjemu činitelju gre dobršen del zaslug, da se je skavtizem tako zelo populariziral med širokimi ljudskimi sloji.

»New York Times«, eden največjih ameriških listov, prinaša vsako nedeljo več stolpcev o skavtizmu. Tu je prava slika njihovega gibanja in dela, stalna kronika razvoja in razmaha te silne organizacije. Tu čitaš n. pr. taka-le vzpodbudna poročila:

Boy-Scouts v St. Pavlu so izvedeli, da neka stara, bolna žena leži čisto sama v svojem stanovanju; nima nikogar, ki bi ji stregel. Vzamejo jo skavti v zaščito. Vsak dan sta morala dva člana pospraviti pri nji, preskrbeti nakup na trgu in jo zabavati s čitanjem ali pripovedovanjem. Kmalu nato so skavti zbrali pri svojih starših toliko denarja, da so prepeljali staro v bolnico.

»New York Times« razpisuje vsak teden 25 dolarjev nagrade za najboljše dejanje tega tedna. Zelo mnogo nagrad odnesejo skavti.

V ogromnih ameriških gozdovih so se dolgo časa dogajale tatvine: neznaní ljudje so podirali drevesa in odvažali les. Vse to je bilo organizirano tako spretno in smotreno, da gozdarske oblasti niso bile kos položaju. Boy-Scouts so sklenili, da priskočijo na pomoč. V vseh opustošenih delih so zasadili nova drevesca. Po eni izmed poslednjih statistik je število po njih zasajenih drevesc doseglo pol milijona. Kdo opravlja redarsko in varstveno službo pri velikih prireditvah, kjer se zbirajo silne množice ljudi? Skavti, mladi, požrtvovalni mladeniči, ki so se zaobljubili, da bodo svoj prosti čas posvetili javnemu delu.

Kjerkoli se zgodi kakšna velika katastrofa ali nesreča, povsod pritečejo skavti na pomoč. Dolga je vrsta najrazličnejših dejanj, ki so jih storili skavti za javnost in v duhu človekoljubja.

Skratka: organizacija, kakor jih je malo na svetu. V nji se zrcali mlada, prerojena moč anglosaške Amerike in velik idealizem sredi mučnega pchanja za »bussines«, za vsemogočni dolar.

Po Fr. Zieleschu.

Kako se žuželke branijo pred nevarnostjo

Ne moremo si skoraj niti zamisliti, kako žuželke čutijo ali mislijo, saj se njih organi preveč razlikujejo od naših, da bi lahko sklepali po naliki. O tem lahko samo domnevamo, vendar pa naše domneve nimajo znanstvene podlage. Vse, kar lahko stori prirodoslovec, ne da bi zapustil svoje pravo področje, je to, da proučuje, kako žuželke reagirajo na nekatere dane okoliščine. Toda znano je, da so te reakcije ali odzivi nepro-

stovoljni, ker nastajajo refleksivno (tudi človek ima včasih refleksivne gibe ali kretnje, ki se jih ne zaveda), oziroma so posledica podedovanih nagonov, ki so se razvijali v žuželkah skozi neštete generacije v teku jako počasnega razvoja. Vsak vnani dražljaj zaznava žuželka s čutili, ki ga prenesejo k živčnim centrom. Vsaka zaznava pa je združena z gibanjem od centra k vnanim organom, ki se na mah prilagode nevarnosti ali položaju. Vse kaže, da se to dogaja povsem nezavestno in da zavest nima potemtakem nobene vloge v tistem delu življenja žuželk, ki je pri višjih vrstah živali in pri človeku duševen. Pravega čuta in smisla teh dejanj ne poznamo; mislimo samo, da gre za način obrambe, ki ga je sama priroda vsadila žuželkam, da zavaruje posameznika pred nevarnostjo.

Oglejmo si nekatere najbolj značilne reflekse ali odboje. Tako ima neka vrsta nočnih metuljev peruti, čijih rob je po barvi in črtah podoben skorji dreves, na katerih se najrajši muči. Kadar ga miš ne vznemirja, ima peruti zložene. Ko

pa se mu približa nevarnost, zavzame brž čisto avtomatično drug položaj: obrne peruti tako, da se pokaže notranja stran z dvema modrima očesoma.

Ko rjava gosenica sviloprejkje miruje, ima jako čudno obliko. Kakor hitro pa občuti nevarnost, se takoj izpremeni vnanjost njenih dveh udov, kar ji daje nenavaden videz. Nenadoma povsem otrpne in postane trda kakor les.

Vsakemu otroku na kmetih znan rogač se takoj obrne, kakor hitro se s slamico dotakneš njegovega hrbta in brž

preteče izproži svoje škarje. Zanimivo pa je, da ne bo prijel slamice ali prsta, če ga vtakneš med rogove, ne da bi se dotaknil hrbta. Gosenice, ki se hranijo z listjem ali z drevesnimi iglicami, takoj skrčijo zadek, kakor hitro se približa človek drevesni veji, kjer so se spravile k jedi.

Obstoja pa poleg obrambnih odbojev tudi napadalni. Tako ima gosenica me-

tuja lastavičarja zadaj za glavo dve vrsti mehkih, žoltilih rogov, ki izbrizgajo zoprnno smrdečo tekočino, kadar žuželka občuti bližino kakega sovražnika.

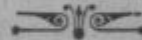
Sorodna vrsta gosenice ima takisto v zadku dve majhni sivkastobeli cevki, iz

katerih se razlije v trenutku nevarnosti smrdeča tekočina; hkrati pa postavi v bran svoje ude.

Vse to se tedaj dogaja povsem refleksivno: sproži se telo samo in nobena misel, nobeno zavestno občutje najbrž ne ravna teh gibov.

(»Tribune de Genève«.)

Današnja umetniška priloga

Današnji številki smo priložili reprodukcijo fotografije g. Janka Skerlepa »Z Dovjega«. Slika nam kaže tipično gorenjsko kmetško hišo s škodlovano streho, da je varnejša pred ostrimi vetrovi, z nageljni na oknih in z drugimi značilnostmi gorenjske hiše.

«ŽIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 60 Din, polletno 30 Din, četrtletno 15 Din, mesečno 6 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Prešernova ul. 54.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA mesečno 2 liri, četrtletno 6 lir, polletno 12 lir, celoletno 24 lir. — FRANCIJA mesečno 3 franke. ČESKOSLOVAŠKA mesečno 4 krone. AVSTRIJA mesečno 63 grošev. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto Janko Skerlep

Z Dovjega